

LEVÉLTÁROSOK LAPJA

1913-1916. /1-4.évf./ Budapest-Komárom. Megj.: negyedévenként.

A Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesületének
hivatalos értesítője.

Megjegyzés:

Az első címtáblán 1913. helyett tévesen 1914.év.

A felvételeket az Országos Széchényi
Könyvtár H 6.005.számú anyagáról ké-
szítettük.

1913. /1.évf./ kelt.nélk.

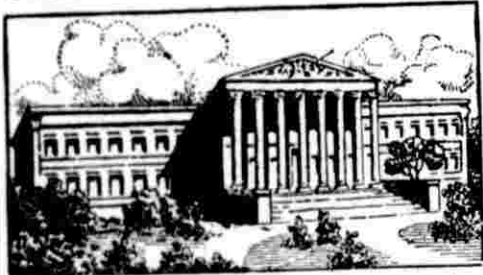
1-4.szám.

Borítólap: 1-4.számhoz. /Az 1914. év után fényképezve./

Tartalomjegyzék: évi tj.

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

018161

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

6.005

Levéltárosok Lapja

a Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesületének
hivatalos értesítője

I. ÉVFOLYAM

Szerkesztette:

DR. ALAPI GYULA

KOMÁROM
1914

~~10/15~~
5/15

14 492

Tartalom:

I. Családtörténet.

<i>Miskolczy-Simon János</i> : A Miskolczy Bodnár család	43
— A Miskolczy-Simon család története	64, 73
— Adatok a Losonczy Gyürky család leszármazásához	67
— A Hanzély család története	88
<i>Rexa Dezső</i> : A nemes Baur család és az azzal rokon Zlinszky ág	27
<i>Romhányi János</i> : Nemesség igazolás Nyitra vármegyében 1754/5-ben	39, 54, 78
<i>Spalovszki Gyula</i> : Armális levelek Pozsony vármegye levéltárában	20

II. Heraldika.

<i>Miskolczy-Simon János</i> : Nógrád vármegye címeréről	17
--	----

III. Kisebbségi dolgozatok.

<i>Dr. Alapi Gyula</i> : Dr. Csánki Dezső	14
— Házasságtörő büntetése 1736-ban	30
— Komárom vármegye levéltárának rendezési terve	61
<i>Dr. Gábor Gyula</i> : Serenitas és Celsitudo	36
—l—l— Magyarország Címeres Könyve (Birálat)	98

IV. Egyesületi élet.

(—a) A megyei levéltárak	94
<i>Dr. Alapi Gyula</i> : A levéltárosok egyesülése	3
— A levéltárosok képesítési pótléka (Emlékirat)	12
— Törvényhatósági levéltárak állami felügyelet alá helyezése	34
Alapszabályai, a Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesületének	2
Jegyzőkönyve, az alakuló közgyűlésnek (1912. okt. 6.)	6
— a rendes közgyűlésnek (1913. febr. 23.)	7
— a rendkívüli közgyűlésnek (1913. okt. 14.)	98
<i>Miskolczy-Simon János</i> : Titkári jelentés	8
— A levéltárosok képesítése és illetmény szabályozása (Emlékirat)	10
— Az országos levéltári fogalmazói vizsga	33
<i>Popovits Sebő</i> : Beköszöntő	1
— Elnöki jelentés	97
<i>Radics Cseh Vendel</i> : Német levéltári szaklapokról	47
— A vármegyei levéltárosok képesítési pótlékáról	53

V. Vegyes rovatok.

Levéltáraink köréből	16, 48, 68, 101
Irodalom	31, 52, 71, 104
Folyóiratok szemléje	31, 52, 71, 105
Szakkérdések és körözkérdések	32, 52, 72, 105
Név- és tárgymutató	107

1841

Beköszöntő.

Mi levéltárosok nemcsak felette fásztó és kimerítő munkát végzünk, hanem rendkívüli fontosat is, amely munka nagy fontosságot, lelkiismeretességet és tudást is követel. Hiszen a poros akták, melyeket mi összegyűjtünk, rendezünk, megőrizünk: egy vármegye, egy város történetét örökítik meg. És mi még egészségünk kockáztatásával is teljesítjük azt a feladatot, melyre vállalkoztunk, hogy másoknak kényelmet, magunknak megnyugvást szerezzünk és a köznek használjunk.

Rászolgáltunk tehát bőségesen munkánk megbecsülésére.

Sajnos, a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete nem méltatta hivatásunkat oly mértékben, mint mi megérdemeltük s támogatása hiányának is tulajdonítható, hogy az 1912. évi LVII. t.-c. bennünket úgy anyagilag, de főleg erkölcsileg oly aránytalanul sújtott, hogy sérelmeink felette nagyok és kirívóak.

Nagy sérelmeink orvoslására egyesek feljajdulásai nagyon gyengék, miért is az egyetértés hatalmas és megtörhetlen erejében bizva egyesültünk, hogy helyzetünk javítását és más tisztviselőtársaink minősítéséhez képest bennünket méltányosan, sőt jogosan megillető előléptetés lehetőségét kieszközöljük.

Hogy ezt elérhessük, be kell igazolnunk a magas kormány, a törvényhozók, továbbá a törvényhatóságok előtt, miszerint mi nemcsak kérni, de tanulni és dolgozni is tudunk és akarunk.

A történelmi adatokat gyűjtő levéltári munka egyöntetű teljesítéséhez rendszeres működés szükséges, ezt biztosítandó, kell hogy egymást megértsük, hogy

egymás nézeteit ismerjük, egyes dolgokat megvitassunk.

E cél elérhetése végett egyesületünk egy hivatalos szaklap megindítását határozta el, abban a biztos tudatban, hogy az egyesület minden egyes tagja iparkodni fog e lapban minden fájdmát és örömet, munkásságának eredményét, szóval minden, bennünket levéltárosokat érdeklő, — másodsorban a történelmet illető — ügyet közölni, hogy ezekben mindannyian mint testvérek vehessünk részt, tanulhassunk s a lehetőséghez képest a bajok orvoslását kieszközöljük, mert csak így érhetjük el azt a sikert, melyért küzdünk, s hogy szabatos levéltári kezelés által gyűjtsünk magunknak és a történetíróknak megbízható adatokat s hogy ezeket egymással és a nagyközönséggel közölve beigazolhassuk, *hogy úgy hivatali állásunk, tanulmányaink, tudásunk s szorgalmunk méltóbb anyagi támogatást, de különösen erkölcsi elbírálást és osztályozást érdemel.*

Mindezeknél fogva arra kérem a kartársakat s mindazon nagyrabecsült jóakaróinkat, kik állásuknál s hivatásuknál fogva hivatta vannak az igazság és méltányosság zászlója alatt küzdőket támogatni, — hogy lapunkat és egyesületünk anyagilag, mint szellemileg támogatni sziveskedjenek, — jóakaróinkat még különösen arra is kérem, hogy együletünket céljai elérésében alkalomadtán nagyrabecsült jóakarataikkal pártfogásukba venni kegyeskedjenek.

Zombor, 1913. évi február havában.

Popovits Sebő

Bács-Bodrog megye levéltárnoka és tb. főjegyzője,
egyesületi elnök.

A „Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesületé”-nek alapszabályai.

1. §. Az egyesület neve: Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesülete. Az egyesület pecsétjének körirata: Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesülete 1912.

2. §. Az egyesület székhelye: Budapest.

3. §. Az egyesület célja: a vármegyék és törvényhatósági joggal bíró városok levéltárosainak kari érdekeit, akár erkölcsi, akár jogi, anyagi vagy társadalmi jellegűek, védeni és előmozdítani; a kartársi szellemet összejövelel, felolvasások stb. rendezése által és szaklap szerkesztése útján is ápolni; a levéltárakban őrzött történeti anyag feldolgozása által a történettudományokat művelni és fejleszteni s a tagok szakművelődését minden téren előmozdítani.

4. §. Az egyesület tagjai: tiszteleti és rendes tagok.

5. §. Tiszteleti tag az, akit a közgyűlés ilyenként megválaszt.

6. §. Rendes tagok a vármegyéknek és törvényhatósági joggal felruházott városoknak bármily rangú levéltárosai lehetnek. A rendes tagok évi tagsági díja 10 korona, mely összeg félévenkénti részletekben is fizethető. A tagok az évi díj fejében kapják az egyesület szaklapját.

7. §. A rendes tagokat — írásbeli jelentkezésre — a választmány veszi fel.

8. §. Az egyesület működése összeesik a naptári évvel. Évközben belépő tagok az egész évi tagsági díjat fizetik. A belépés három évi díjfizetési kötelezettséggel jár.

9. §. A tagság megszűnik elhalálozás által, vagy ha az illető megszűnt köztisztviselő lenni; továbbá önkéntes kilépés által. Kilépését a tag csak a következő évre jelentheti be, legkésőbb a folyamatban levő év októberének elsejéig.

10. §. A tiszteleti tagok a közgyűléseken tanácskozási joggal résztvehetnek.

11. §. A rendes tagok a közgyűléseken szavazati joggal, továbbá cselekvő és szenvedő választási joggal bírnak.

12. §. Az egyesület ügyeit intézik: 1. a közgyűlés, 2. az igazgató-választmány.

13. §. Évenként legalább egyszer, lehetőleg a nyár folyamán rendes közgyűlést kell összehívni Budapestre, vagy az ország bármely

vidékére, a közgyűlés helye azonban az előző évi rendes közgyűlésen állapítandó meg. A tárgysorozatot magában foglaló meghívó legalább tíz nappal előbb elküldendő az összes tagoknak. Rendkívüli közgyűlés a választmány vagy hat rendes tag kívánatára a tárgy megnevezése mellett bármikor összehívható.

14. §. A közgyűlés tárgyai: az évi jelentés, évi számadás tárgyalása és a felmentvény feletti határozat; a jövő évi költségvetés és munkaprogram megállapítása; tiszteleti tagok választása; a tisztviselők és a választmányi tagok megválasztása; törlés a tagok sorából; felelőzések elbírálása; a szaklap feletti intézkedés; az elnökség előterjesztéseinek s a tagok által a gyűlést megelőzőleg 48 órával előbb bejelentett indítványoknak tárgyalása; alapszabályok módosítása; az egyesületnek felolvasása feletti határozat; esetleges felolvasások.

15. §. A közgyűlésen jelenlevő tagok a számra való tekintet nélkül határoznak. A szavazás nyilvános, hat tag írásbeli kívánatára azonban titkosan ejtendő meg. A szavazatok egyenlősége esetén az elnök szavazata dönt.

16. §. A közgyűlés jegyzőkönyvét az elnök, jegyző és az elnök által előzetesen megnevezett két tag hitelesíti.

17. §. Az igazgató-választmány hatásköre kiterjed mindazon ügyekre, melyeket az elnökség saját hatáskörében el nem intézhet s amelyek a közgyűlés döntésének fentartva nincsenek.

18. §. Az igazgató-választmány tagjai: az elnök, két alelnök, főtitkár, két jegyző és pénztáros — mint az egyesület tisztviselői; továbbá háromtagú számvizsgáló bizottság és tizenkét választmányi tag.

19. §. A választmány évenként legalább egyszer, de négy tag kívánatára több alkalommal is ülésezik. A választmányi ülésen a jelenlevők szavazattöbbséggel határoznak.

20. §. A választmány határozatai a közgyűléshez felelőzhetők.

21. §. A választmányi ülések jegyzőkönyveit az elnök és jegyző írja alá.

22. §. A tisztviselők, számvizsgálók és választmányi tagok megbízatása 3—3 évre ter-

jed, de akkor újra megválaszthatók. A választmányi tagsági helyek egyharmadrésze azonban évenként kisorsoltatik és új választás útján töl-
tetik be.

23. §. Az elnök képviseli az egyesületet kifelé, összehívja a közgyűlést és a választmányi üléseket s ezeken elnököl; aláírja a hivatalos kiadmányokat; gondoskodik a határozatok végrehajtásáról; pénztárvizsgálatokat tart; utalványoz a költségvetés keretén belül; őrzi az egyesület pecsétjét és pénztári ellenőrző naplót vezet.

24. §. Az elnököt — akadályoztatása esetén — az alelnökök helyettesítik.

25. §. A főtitkár támogatja az elnököt, illetve alelnököket; összeállítja az igazgatóválasztmány évi jelentését; aláírja az egyesület hivatalos kiadmányait az elnökkel együtt; őrzi az egyesület irattárát.

26. §. A jegyzők írják a közgyűlés és a választmányi ülések jegyzőkönyveit; végzik az írásbeli teendőket; vezetik a tagok nyilván-
tartását; aláírják a jegyzőkönyveket, jegyző-
könyvi kivonatokat és a főtitkár helyett más okiratokat az elnökkel egyetemben.

27. §. A pénztáros kezeli az egyesület pénztárát; naplót vezet; a tagdíj-hátralékok-
ról kimutatást s minden év végével a köz-
gyűlésre zárószámadást készít.

28. §. A számvizsgáló bizottság tételen-
ként átvizsgálja jogilag és számszerűleg az évi számadást és arról jelentést tesz.

29. §. Az egyesület feloszlásának kérdé-
sében a rendes tagok kétharmadrésze határoz.
Határozatképtelenség esetén egy hó múlva új közgyűlés hivatik össze és akkor a jelenlevők szótöbbséggel határoznak.

30. §. Az egyesület vagyonának hová-
fordítása iránt a feloszlást kimondó közgyűs határoz.

31. §. A feloszlás és vagyonhováfordítás tárgyában hozott határozat foganatosítás előtt a m. kir. belügyminisztériumhoz terjesztendő fel.

32. §. Az alapszabályok módosítását ki-
mondó közgyűlési határozatok jóváhagyás vé-
gett a m. kir. belügyminisztériumhoz felterjesz-
tendő.

33. §. Azon esetben, ha az egyesület a jelen alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartaná, a királyi kormány által — amennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyesületi tagok vagyoni érdeke veszélyeztet-
nek — haladéktalanul felfüggeszthető s a fel-
függesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is osztható, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt kötelezhető.

Budapest, 1912. évi október hó 6-án.

Miskolczy-Simon János, *Popovits Sebő,*
főtitkár. elnök.

Hitelesítjük:

Romhányi János,

Baranyai Béla.

Szám 193197/1912.

V.—a.

Látta a magyar királyi belügyminiszter.

Budapest, 1912. évi december hó 13-án.

A miniszter rendeletéből:

Szabó,
miniszteri tanácsos.

A levéltárosok egyesülése.

A törvényhatóságok levéltárosai csendes elszigeteltségben éltek hosszú időn át és csak az utolsó tiz esztendőről lehet beszélni, mint az egyesülésre való törekvés idejéről. Az egyesülés gondolata a levéltárosi karnál is ugyanazok-
ban az indítékokban találja magyarázatát, mint a többi tisztviselői mozgalmakban s maga a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete is

az első általános illetményrendezés alkalmával keletkezett.

A levéltárosok egyesülése azonban nem kizárólag a kenyérharc jegyében született, hanem több olyan körülmény hozta felszínre, mely a levéltárosok egyetemes szükségletét, tevékenységük egyöntetű szabályozását és lehetővé tételét volt hivatva szolgálni. Ezek közül csak

kettőt említünk fel: az egyik a levéltárak selejtezésének kérdése, melynek rendezését a V. Ü. Sz. kilátásba helyezte, s amely kérdésben ma is sötétben tapogatózunk; a másik a genealogiai tudomány széleskörű — mondhatnók divatos — mivelésével kapcsolatos; egy olyan nemességi kézikönyv szerkesztése, mely Nagy Iván alapvető munkájának hézagait lett volna hivatva pótolni és a vármegyék levéltárainak eddig ki nem meritett Nobilitaria anyagát rendszeres feldolgozásban juttatta volna a családtörténettel foglalkozók használatára.

Az anyagi létkérdés mellett ime párhuzamosan jelenik meg a kötelességek pontos teljesítése, az egyöntetű levéltári gyakorlat után való vágyakozás és az irodalmi téren való érvényesülésre való törekvés; mindakettő olyan magasabbrendű erkölcsi szempont, amely figyelmet és méltánylást érdemel. Az első a tisztviselői lelkiismeret megnyilatkozása, a másik, az irodalmi munkálkodás kívánsága pedig beleilleszkedik a modern történetírás szolgálatába, mely a levéltári kutatásokon épül fel.

Az utolsó évtizedben a régi levéltárosi gárda megfogyatkozott; fiatal nemzedék nőtt helyébe, mely a levéltárosi hivatást nem tartja kimerítettnek a levéltárak megőrzésével és kezelésével, hanem belterjes munkára törekszik, igyekező a levéltár anyagával nemcsak megismerkedni, hanem abból az érdekeset feldolgozni és a nyilvánosság számára megnyitni. Nem tartozik e történeti vázlat keretébe a levéltárosok munkásságának részletezése; mindenestre keresni fogjuk az alkalmat, hogy erről is beszámoljunk és rácáfoljunk azon szélteben elterjedt bonmot-ra, hogy a levéltárosi állás színekúra és időelőtti penzió. Az ilyen fölényes kézlegyintésekkel való elintézése e kérdéseknek már a félmúlté; a mai művelt közönség tudja már, hogy vannak levéltárak és közel idő kérdése a levéltárosi munka megbecsülése és érdem szerint való értékelése. Mint minden művelődési kérdés, úgy ez is lassabban megy át a köztudatba.

Az 1904. X. t. c. rendezte elsőnek a vármegyei tisztviselők illetményeit országsszerte és ezzel megszűntek azok az egyenlőtlenségek, melyek a hasonló állású tisztviselők fizetése közt fennállottak. Ezt megelőzőleg az 1903.

évben tartottak Budapesten a vármegyei levéltárosok értekezletet, melyen az illetményrendezés kérdésével foglalkoztak. Ez az idézett törvény a levéltárost a IX. fizetési osztályba sorozta. Nem lennének igazságosak, ha elhallgatnók, hogy ezzel sok vármegyei kartársunk helyzetén történt segítség, főleg az erdélyrészi vármegyék levéltárosai érezték e törvény kedvezését.

A törvény azonban egy nagy sérelemmel sujtotta a levéltárak munkásait: megfosztotta őket az előmenetel lehetőségétől. Sajnos, ez a sérelem maig is fennáll. Osváth Lajos kartársunk (Bihar) 1907. évben felhívást küld a levéltárosoknak a VIII. fiz. osztályba való soroztatása érdekében. Osváth indítványa visszhangot kelt a kartársak körében és Romhányi János a mozgalomba új eszmét dob: az előléptetés mikéntjét a kvalifikációra alapítja. A mozgalom ezen az uton maradt azután és maig is ezen mederben folyik. Romhányi összegyűjti a levéltárosok személyi adatait, szolgálati, képesítési stb. viszonyait.

1908-ban az egyesülésének egy külső ok újabb lökést ad. Egy nemességi lexikon kiadásának terve merült fel, mely egy ismert nevű genealogus szerkesztése alatt volt megjelenendő. A dunántúli levéltárosok erre felhívást küldenek a kartársakhoz, hogy a lexikont ne egy karon kívül álló egyén, hanem a levéltárosok maguk szerkesszék és a vármegyei levéltárnokok országos egyesülete adja ki. Szept 8-án volt ez ügyben értekezlet Budapesten, ez azonban nem határozott a lexikon kiadása tárgyában.

Közben a fizetésrendezés ügye ismét napirendre kerül. Osváth Lajos alapszabálytervezetet dolgoz ki a megalakítandó egyesület számára. Az egyesület meg is alakul, de működést nem fejt ki, a lexikon kiadása is abban maradt. A sokat emlegetett Issekutz-féle tervezet ezalatt a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete megbízásából elkészül; itt is igyekeznek a levéltárosok sérelmeiket orvosoltatni és a tervező ezt méltányolja is¹⁾, de kevés gyakorlati eredménnyel.

1910—1912 évek azután az egyesülés történetében legnagyobb szerepet játszó és a legmozgalmasabbak. A városi levéltárosok

¹⁾ Vármegye, 1910. évi 25. sz.

részéről Koncz Ákos, Debrecen város érdemes főlevéltárosa indítja meg a mozgalmat és itt találkozunk a vármegyeiek és városiak közös érdeke. Romhányi János hivatalosan beszerzett adatok alapján összeállítja a levéltárosok képesítési kimutatását, amely érdekes eredményre vezetett: kiderült ugyanis, hogy a kar kétharmadrészének főiskolai végzettsége van és így ezzel kétségtelen jogot is szereztek a magasabb osztályokba való előlépésre. Romhányi egyúttal emlékirat tervezetét is készítette a képviselőházhoz ez ügyben. 1911. év pünkösdjén tartott gyűlésen a levéltárosok helyzetének minden égető és megoldatlan kérdése felszínre került. A gyűlés határozatainak végrehajtása céljából Győrött tartanak értekezletet a levéltárosok megbízottai és itt abban történik megállapodás, hogy a levéltárosi állás értelmi színvonalának emelése legyen az első cél, melyhez csatlakozni fog az illetmények emelkedése is, mint következmény. Dr. Kiss István győri főlevéltárost bizta meg az értekezlet e memorandum kidolgozásával, amely a levéltárosok mai elhanyagolt helyzetére reámutatva, organikus reformok életbeléptetését hozta volna a kormánynak javaslatba.²⁾

A memorandumot Kőszeghi Sándor (Pestvármegye), Romhányi János (Nyitra vármegye) és Alapi Gyula (Komárom vármegye) főlevéltárosaiból álló bizottság szerkesztette meg az utóbbinak tervezete alapján és mellékletül egy illetmény rendezési táblázatot állított össze az országos értekezlet megbízásából e sorok írója³⁾, amely a megharmadolási rendszeren épült fel. A 63 főlevéltárost és 14 allelevéltárost egységes státusba foglalva szolgálati éveik alapján a VII. VIII. és IX., illetve VIII. IX. X. fizetési osztályokba javasoltuk sorozni. Csatoltuk az emlékiratba a tervezet pénzügyi indoklását is és benyújtottuk Khuen Héderváry Károly gróf akkori miniszterelnök és belügyminiszternél.

Ezzel eljutottunk az egyesülés történetéhez.

²⁾ Dr. Kiss Istvánt időközben a debreceni református főiskola a történelmi tanszékre megválasztotta rendes tanárrá.

³⁾ Készségesen küldi meg minden kartársnak, ki ez iránt érdeklődik.

nek utolsó állomásához: az 1912. évig. Mint mindannyiunk előtt ismeretes, az 1912. LVII. t.-c. újból szabályozta a vármegyei tisztviselők illetményeit és így a levéltárosokét is. A törvény az 1911. évben benyújtott memorandumokból egyet vett át: a magasabb képesítés honorálását, a fogalmazói vizsgát azonban nem teszi kötelezővé, de a VIII. fiz. osztályba lépteti elő azt, aki azt megszerzi. A főiskolai képesítéssel bírónak 1000 K képesítési pótlékot juttat — ha azt hivatalba lépésük előtt szerezték meg. A törvénynek tehát visszaható ereje van, és amit egyik kezével nyújt, a másikkal visszavonja. Harminchét főiskolát végzett főlevéltáros közül⁴⁾ tizenhárom kapta meg a pótlékot. A fősérelem most sincs orvosolva: a levéltárosokat a magasabb osztályba való előlépés reményétől ismét megfosztja, csupán szolgálati pótlékokat állapít meg számukra.

Az utolsó lökést a vázolt előzmények adták meg. Újból Koncz Ákos (Debrecen) áll a mozgalom élére és 1912. szept. 5-én országos értekezletre jönnek össze az ország levéltárosai. Az egyesülés előkészítésére Popovits Sebő (Bács Bodrog), Koncz Ákos (Debrecen), Molnár Mihály (Hódmezővásárhely), dr. Kungl Károly (Szabadka), Mikolczy-Simon János (Nógrád), és dr. Alapi Gyula (Komárom vármegye) tagokból álló bizottságot küldi ki az értekezlet, és ez év október 6-án megalakul a Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesülete, melyben végre tíz év reménytelen küzdelme után egyesülnek a vármegyék és a törvényhatósági városok levéltárosai, hogy jogos törekvéseiket, közös érdekeiket megóvják és győzelemre vigyék. Kimondják a lap megindítását is, hogy legyen egy közös kapocs, amely bennünket egybefűzőn. Adja Isten, hogy mindazon szép reménységek, melyeket ezekhez az egyesülési törekvésekhez fűzünk, valóra váljanak.

Az egyesület eddigi működéséről közzé tesszük alábbi aktáinkat.

Dr. Alapi Gyula.

⁴⁾ Ennyi főlevéltáros részére irányzott elő a törvény indokolása képesítési pótlékot, tehát 37,000 K-t.

Jegyzőkönyv

melyet felvettünk Budapesten 1912. október 6-án a törvényhatósági levéltárosok országos egyesülete alakuló közgyűlésében.

Jelen vannak: Antalóczy Nándor (Békés), Baranyai Béla (Somogy), dr. Czobor Alfréd (Abauj), Dvortsák Győző (Sáros), Földvári Mihály (Tolna), Kőszeghi Sándor (Pest), Miskolczy Simon János (Nógrád), Petrovay György (Mármaros), Popovits Sebő (Bács-Bodrog), Romhányi János (Nyitra), vármegyei főlevéltárosok, Kovách Aladár (Tolna), allevéltáros, Molnár Mihály (Hódmezővásárhely), Rovács Albin (Komárom), városi főlevéltárosok és dr. Alapi Gyula Komáromvármegye főlevéltárosa mint jegyző.

Az egyesülethez való csatlakozásukat írásban jelentették: Balogh Gyula (Vas), Bartos József (Háromszék), Bodnár József (Fogarás), Dongó Gyárfás Géza (Zemplén), Dózsa Elek (Szilág), Föglein Antal (Zólyom), Gorzó Bertalan (Szatmár), Gottmann István (Esztergom), Henter Gábor (Kisküküllő), Hortia Lívius (Szeged), Kiss Gábor (Nagyküküllő), Molnár Géza (Alsófehé), Osváth Lajos (Bihar), Pethes Kálmán (Szolnok-Doboka), Sefcsik Béla (Bars), Spalovszki Gyula (Pozsony), B. Szokoly Alajos (Hont), Tar Zoltán (Ugocea), Thomae György (Beszterce-Naszód) vármegyei főlevéltárosok, Andretzky József (Baranya), dr. Demeter János (Alsófehé), Kiss Kálmán (Fogarás), allevéltárosok, Balogh Károly (Szabadka), Batka János (Pozsony), Bischoff Károly (Baja), Dabóczy István (Marosvásárhely), Hoffmann Endre (Pancsova), Kemény Lajos (Kassa), Konez Ákos (Debrecen), László Árpád (Kolozsvár), Sz. Szigethy Vilmos (Szeged), Tóth Ferenc (Temesvár) városi főlevéltárosok és Nagy Lajos (Temesvár) allevéltáros.

1. Popovits Sebő korelnök az ülést megnyitja és üdvözlő a megjelent kartársakat, Alapi Gyula dr.-t felkéri a jegyzőkönyv írására. Vázolja a gyűlés egybehívásának célját, a levéltárosi kar sérelmeit, melyet az illetményrendezés alkalmával szenvedett. — Ennek orvoslására szükséges az országos egyesületbe való tömörülés. — Megállapítja, hogy az egyesülés gondolatát harminc vármegye főlevéltárosa és négy allevéltáros, valamint tizenegy törvényhatósági város főlevéltárosa és egy allevéltáros helyesli. — Felteszi a kérdést kívánják-e az országos egyesület megalakulását?

A közgyűlés egyhangú határozatával kimondja, hogy a Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesületét megalakítja.

2. Miskolczy-Simon János az alapszabálykészítő bizottság előadója ismerteti az alapszabálytervezetet, melyet Osváth Lajos munkálatával egybevetve és pótolva az előadó fogalmazásában.

A közgyűlés egyhangúlag elfogad és kormányhatósági jóváhagyás céljából a belügyi m. kir. minisztériumhoz felterjeszteni rendeli.

3. Miskolczy-Simon János előterjeszti a belügyminisztériumhoz és az országgyűlés két házához benyújtandó, a levéltárosi kar sérelmeit tárgyoló emlékirat ter-

vezetét, melyhez Baranyai Béla, és dr. Czobor Alfréd szólottak.

A közgyűlés az emlékiratot elfogadja és a belügyminiszter urhoz való felterjesztését elrendeli, azonban az országgyűléshez való benyújtását mellőzi.

4. A tisztújítás rendjén Miskolczy-Simon János az elnöki tisztre érdemes kartársunkat Popovits Sebő főlevéltáros és tb. főjegyzőt ajánlja.

A közgyűlés Popovits Sebő Bács-Bodrog vármegye főlevéltárosát és tb. főjegyzőjét az egyesület elnökévé megválasztja.

Az elnök indítványára:

a közgyűlés alelnökké Kőszeghi Sándort, Pestvármegye főlevéltárosát, Konez Ákost Debrecen város főlevéltárosát és tb. tanácsnokát, főtitkárrá, Miskolczy Simon Jánost, Nógrádvármegye főlevéltárosát, jegyzökké dr. Alapi Gyulát Komáromvármegye - és Sz. Szigethy Vilmost Szeged város főlevéltárosait, pénztárossá: dr. Magasházy Bélát Borsodvármegye főlevéltárosát megválasztja.

Ugyancsak az elnök indítványára a választmányt következőkből alakítja meg:

Antalóczy Nándor (Békés), Baranyai Béla (Somogy), dr. Förster Jenő (Szepes), Kovách Aladár (Tolna), dr. Kungl Károly (Ujvidék), Lipkay Artur (Budapest), Molnár Mihály (Hódmezővásárhely), Osváth Lajos (Bihar), Petrovay György (Mármaros), Romhányi János (Nyitra), Rexa Dezső (Fejér), Sefcsik Ferenc (Győr), városi és vármegyei főlevéltárosokból.

Az elnök indítványára a számvizsgáló bizottság tagjaivá:

Dongó Gyárfás Géza (Zemplén), Henter Gábor (Kisküküllő), és Kemény Lajos (Kassa), megválasztattak.

5. A főtitkár az eddigi kiadások utalványozását kéri

a közgyűlés ezzel az elnököt megbízza.

6. Földvári Mihály (Tolnavármegye), főlevéltárosa az iránt tesz indítványt, hogy a levéltárosok a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesületéből testületileg lépjenek ki, mert ez Egyesület a levéltárosok kári érdekeit semminemű támogatásban nem részesítette.

A közgyűlés eszmecsere után elhatározta, hogy az indítványt oly értelemben teszi magáévá, hogy tagjai közül azokat, kik a V. T. O. E. tagjai felszólítja az onnét való válásra és velük ezért szolidaritást vállal.

7. Olvassatik Hoffmann Endre Pancsova főlevéltárosának indítványa, hogy az Egyesület intézzен folyamodványt a törvényhatósági városokhoz levéltárosaiknak legalább a vármegyei levéltárosokéhoz hasonló illetményrendezésben illetve pótlékban való részesítése iránt.

Az indítványt a közgyűlés elfogadja és Molnár Mihály kartársunk sérelmének orvoslása iránt Hódmezővásárhely város törvényhatóságához külön kérelmet is intéz az Egyesület.

8. Kovách Aladár Tolnavármegye allevéltárosa az iránt tesz indítványt, hogy az Egyesület intézzon megkeresést a vármegyékhez, hogy levéltárosaikat a nem szorosán vett levéltári, hanem kezelési teendőktől mentessék.

A közgyűlés — bár az indítvánnyal teljesen egyetért — beható eszmecsere után e kérdésben nem foglal állást, mert ez az egyes törvényhatóságok autonóm jogkörébe tartozik és helyhatósági szabályrendeletekben gyökerezik, melyen csak kormányhatósági uton lehetne segíteni, ezért az ügyet kiadja a választmányának javaslattétel végett.

9. Főtitkár előterjesztést tesz az Egyesület hivatalos lapjának kiadása iránt. — E kérdésben vita indul

meg, hogy negyedévi szemle, vagy havi folyóiratot adjon-e ki az egyesület? végül akképen határoz, hogy a folyóirat ügyet kiadja a választmányának.

10. Az elnök a közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére Baranyai Béla és Romhányi János tagtársakat kéri fel és a közgyűlés berekeszti.

Kmfl.

Dr. Alapi Gyula s. k.

Popovits Sebő s. k.

Komáromvármegye főlevéltárosa — Bács-Bodrogvármegye főlevéltárosa és könyvtárosa, jegyző, véltárosa, és tb. főző, elnök.

Hitelesítik:

Baranyai Béla s. k.

Romhányi János s. k.

Somogym. főlevéltárosa.

Nyitra vármegye főlevéltárosa.

Jegyzőkönyv

melyet felvettünk Budapesten, 1913 február 23-án Popovits Sebő elnökle és dr. Alapi Gyula jegyző működésével megtartott rendes közgyűlésünkben.

1. Az elnök megnyitván az ülést, üdvözlő a megjelenteket, egyúttal előadja jelentését az október 6-i közgyűlés által reábizottak végrehajtásáról. Az egyesület alapszabályait, memorandumát és a képesítési pótlék tárgyában szerkesztett kérvényét a kiküldött bizottság élén múlt év december 10-én nyújtotta át Lukács László belügyminiszter urnak, ki Falcione Árpád orsz. képviselő szíves és lekötő közbenjárása folytán soron kívül fogadta a küldöttséget és azzal megjelent a miniszter úr előtt. Később Némethy Károly belügyi államtitkár úrnál tiszteltgette és kérte ügyeinek jóindulatú elbírálását, melyet az államtitkár úr kilátásba is helyezett.

A jelentést tudomásul veszi a közgyűlés és Falcione Árpád orsz. képviselő urnak, valamint az elnöknek szíves fáradozásaiért köszönetét nyilvánítja.

2. Az elnök bemutatja a jóváhagyott alapszabályokat.

Tudomásul szolgál és 100 példányban kinyomatandó.

3. A hivatalos lap megindítása ügyében való teendők végzését a közgyűlés a jelenlevő Miskolczy Simon János, Romhányi János és dr. Alapi Gyula szerkesztő bizottsági tagokra ruházza és megbízást ad nekik, hogy belátásuk szerint, de sürgősen intézkedjenek a lap kiadása ügyében.

4. A főtitkár felolvassa jelentését az egyesület működéséről.

A gondosan szerkesztett jelentés a hivatalos lapban közlendő és ezzel kapcsolatban megbízza a közgyűlés a főtitkárt, hogy a még be nem lépett kartársakhoz intézzon megkeresést.

5. A főtitkár benyújtja elszámolását a hozzá befolyt pénzekről és kéri a pénztári maradvány átvételét.

A közgyűlés köszönetet mond a főtitkárnak, hogy dr. Magasházy Béla helyett a pénztári tisztet ideiglenesen vállalta és a pénztári tisztségre Rom-

hányi János vál. tagot kéri fel, akinek a pénztár a lezárt és felülvizsgált számadás kapcsán átadatott.

6. A részleges tisztújítás rendjén

választmányi taggá Tóth Szabó Pál (Budapest) székesfővárosi levéltáros, számvizsgálóvá dr. Zseltvay János főlevélt. (Heves) egyhangulag megválasztanak.

7. A pénztáros olvassa az 1913. év költségvetését, mely bevételben: tagsági díjakból 700 K, előfizetésekből 240 K, egyéb bevételekből 100 K, összesen 1040 K összegben, a kiadások: hivatalos lap előállítása 840 K, postabére 60 K, nyomtatványok 40, vegyesek 100 K — összesen 1040 K összegben irányoztatott elő.

A közgyűlés a költségvetést 1040 K bevétel és kiadás kereteiben megállapítja.

8. Az elnök bemutatja Molnár Mihály vál. tag kérvényét rangsorozás tárgyában.

Ez ügyben eljár az egyesület a belügyi államtitkár úrnál, újabb lépéseket ezúttal nem tesz, míg eljárása eredményéről nem értesül.

9. Dr. Zseltvay János indítványozza, hogy az egyesület közgyűlését vidéken tartsa: ugyanez ügyben Kőszeghy Sándor és Lipkay Artúr budapesti kartársak a közgyűlés helyéül alkalmas helyiségeket ajánlanak fel.

Az ajánlatokat köszönettel fogadja a közgyűlés és a jövő évi közgyűlés helyéül Debrecenit jelöli ki, melynek előkészítését az elnökségre bízta.

10. Ugyancsak dr. Zseltvay János kartárs indítványozza, hogy a megindítandó szaklapban nyisson teret a szerkesztőség a szakkérdések megvitatására és adjon szakvéleményeket.

A közgyűlés ezt elfogadja azzal a megszorítással, hogy felvilágosítással csak az egyesületi tagoknak és előfizetőinek szolgálhat a szerkesztőség.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Kőszeghy Sándor és Lipkay Artúr tagtársakat kéri fel az elnök.

Ezzel a tárgysorozat kimerülván, elnök az ülést berekeszti:

Kmfl.

Dr. Alapi Gyula s. k.

Popovits Sebő s. k.

Komáromvármegye főlevéltárosa, jegyző.

Bács-Bodrogvármegye főlevéltárosa, tb. főző, elnök.

Titkári jelentés.

Tisztelt közgyűlés!

Országos Egyesületünk megalakulásának körülményeiről s az alakuló közgyűlésen nyert megbízásainkról tisztviselőtársaim s a választmány nevében az alábbiakban van szerencsém röviden beszámolni.

Az 1912. évi legújabb státuszrendezés tárgyalása idején tapasztaltuk, mennyire magunkra voltunk hagyva, mennyire szükségünk lett volna a tömörülésre s egy folyóíratra, melyben vitális érdekeinkért szót emelhettünk volna. A Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete, amelynek csaknem valamennyien tagjai vagyunk vagy voltunk, hivatalos lapjában sohasem adott helyet közleményeinknek, holott a közigazgatás minden más ágazatának ügyét — a jegyzői karét is — százszorosan megtárgyalta annak idején is. Más organumokban pedig, noha jelentős számban lapszerkesztő emberek is vagyunk, fölöslegesnek tartottuk kari ügyünket vitatni.

Most ha talán megkéstünk is az egyesüléssel, nem végeztünk hiábavaló és céltalan dolgot. Nemcsak az anyagi, hanem a szellemi érdek is indokoltá tette ezt a mozgalmunkat, melynek szálai már korábbi időkre is visszanyulnak. Ma még a törvényhatósági levéltárosok szakképzettsége az elavult törvényintézkedéseinél fogva több téren hiányos, — nem árt olykor-olykor gyakorlati szakkérdéseket vetni fel s azokat megvitatni mindnyájunk előtt, a szaklap hasábjain. Alkalmunk van itt közzétenni a levéltárak értékes adatait is. Hogy több kartársunk külön is szerkeszt ilyen történeti irányú folyóíratot, az egyáltalában nem érinti a Levéltárosok Lapját, mely nem területiális jellegű lesz s így országos érdeklődésre tarthat számot.

Nekünk van a legjobb helyzetünk és alkalmunk arra nézve, hogy állandóan ellássuk azt értékes anyaggal. Ezuton is felkérjük azért az összes kartársakat a lap szellemi és anyagi téren való támogatására. Hisszük, hogy fennállása hamarosan megszilárdul s az a történetkedvelő közönségnek kedvelt olvasmánya s a levéltárosi karnak nélkülözhetetlen összekötő kapcsa lesz. Az első szám megjelenésének ide-

jéről, körülményeiről mai közgyűlésünk intézkedik.

Ami egyesületünk megalakulásának körülményeit illeti, azok körülbelől mindnyájunk előtt ismeretesek. Évekkel ezelőtt felmerült már annak az eszméje. Sokan érezték a szükségét, de a határozott lépés, az energia sokáig késett. Személyi és tárgyi okok hátráltatták. Mignem most teljesen megérett a dolog. Pár évvel ezelőtt a Nemesi Lexikon eszméje próbálta összehozni karunk egy csoportját. A terv megalapozása körüli aggályaimat 1911. tavaszán két röpiratban is kifejtettem a kijelölt ügyvezető Pálmay József genealógus érveivel szemben. A felmerült vitában még dr. Kiss István, Kőszeghi Sándor, Osváth Lajos és Romhányi János kartársak vettek részt. Miután karunk prestige-ének megóvása céljából a nyilatkozásra felhívott kartársak nagy többsége álláspontomra helyezkedett, a Lexikon ügye a jelzett kivitelben megdőlt.

Hogy az 1912. LVII. és LVIII. t.-c. ránk vonatkozó intézkedése „de nobis sine nobis” készült, hogy nem volt oly szerv, mely karunkat képviselhette, összességünk kíváncsiságait jogszerűen interpretálhatta volna: ez a körülmény adta tán az utolsó ösztönt jogi területben való tömörülésünkre, hogy jövőben a helyzet másként is alakulhasson. Tudjuk, hogy egyesülésben az erő. A közigazgatás több ágának funkcionáriusai, pl. polgármesterek, jegyzők, stb. külön szakegyesületbe is tagozódnak. Ez nálunk még indokoltabb. Pláne most, midőn a közigazgatás terén organikus reformok várhatók, melyek bennünket is a legközelebből érintenek.

Országos egyesületünk létrehozásában főként Popovits Sebő bács-bodrogmegyei főlevéltáros, tb. főjegyző és Koncz Ákos debreceni főlevéltáros, tb. tanácsnok buzgólkodtak. Nem feledkezhetünk azonban meg Osváth Lajosról sem, ki egyesületünknek régi szorgalmazója s ki kari érdekeinkben évek óta sokat fáradozott.

Egyesületünk előkészítésére Budapesten 1912. szeptember 5-én tartottunk értekezletet, mely után többen — mint megbízottak —

Némethy Károly belügyminisztériumi államtitkár elé járultunk, ki biztosította karunkat jóindulatról s megígérte, hogy benyújtandó emlékiratunkat a közel jövőben megvalósítandó közigazgatási reformok kérdésénél figyelembe fogja venni.

Popovits Sebő, mint az értekezleten küldött előkészítő-bizottság elnöke, október 6-ára Budapestre, a Pannónia szállóba hívta össze az alakuló közgyűlést, hol — mint a jegyzőkönyvből olvasható — szép számmal egybejövén megalakítottuk az egyesületet, elfogadtuk az előkészített alapszabályokat s az előterjesztett memorandumot. Tisztikarunk egyhangú választás útján a következőképen alakult meg: elnök Popovits Sebő, alelnökök Kőszeghi Sándor és Koncz Ákos, főtitkár Miskolczy-Simon János, jegyzők dr. Alapi Gyula és Sz. Szigethy Vilmos, pénztáros dr. Magasházy Béla, ki azonban a teendők végzésében akadályozva lévén, ügyei ellátásával ideiglenesen a főtitkár bízott meg az elnökség részéről.¹⁾ Továbbá három számvizsgáló és tizenkét választmányi tag választott a vármegyei és that. városi fő- és alleltárolók számarányának tekintetbe vételével.

A gyűlést követő választmányi ülésen szerkesztővé választott Baranyai Béla, főmunkatársak: dr. Alapi Gyula, Koncz Ákos, Miskolczy-Simon János és Romhányi János.²⁾

Mind az előértekezletről, mind az alakuló közgyűlésről részletesen és méltányosan emlékezett meg a fővárosi sajtó is.

Lukács László miniszterelnök — belügyminiszter azóta az alapszabályunkat 1931/1912. B. M. szám alatt jóváhagyta, az elnökünk vezetése alatt küldöttségileg átnyújtott emlékiratunkat pedig jóindulatú kijelentések mellett el-

fogadta. A képesítési pótlék ügyében ugyanakkor felterjesztett beadványunk szintén elintéztést nyert 1931/95 912 szám alatt.

Hozzánk fordult kartársaink ügyében, mint testület, több ízben eljártunk. Illetékes helyeken felemeltük szavunkat that. városi kartársaink ügyében, kiknek fizetési osztályokba sorozása és szolgálati pótlékokban való részesítése tekintetében a törvényhozás hiányosabban intézkedett.

Midőn örömmel jelentjük, hogy a vármegyék fő- és alleltárolói s a törvényhatósági jogú városok főlevéltárolói és levéltárolói máris csaknem valamennyien egyesületünk zászlója alá sorakoztak, egyszersmind kérjük a még nem jelentkezett néhány kartársat is, hogy csatlakozásáról minél előbb szíveskedjék értesíteni bennünket. Kartársai és önmaga iránti érdekből is senki ne vonja ki magát egyesülésünkől. Oly kevesen vagyunk, hogy mindnyájunkra számítani kell, ha a jövőtől eredményt várunk, amiben bizton reménykedünk.

Egyesületünk még a kezdet stádiumában van, szélesebb körű tevékenységről nem számolhatunk be. Régi tervünk azonban ma már létező valóság, csak kitartás kell a jövőben is az önzetlen munkálkodáshoz és a támogatáshoz.

Abban a hitben, hogy a kartársi összetartás érzete, ügyeink iránti érdeklődés, édes hazánk fényes múltjának megvilágításával a hazafias és tudományos célokért való lelkesedés körünkben nem megcsappanni, hanem mindinkább fokozódni fog a jövőben, országos egyesületünk intenzívebb működését e lap útján — Isten segítségével — megkezdjük. Az egyesület vezetősége részéről tagtársainknak az eddigi bizalomért hálás köszönetünket nyilváníthatjuk s magunkat további jóindulatukba ajánljuk.

Budapest, 1913 február 23-án.

Miskolczy-Simon János
az Orsz. Egyesület főtitkára.

1) Jelenleg Romhányi János a pénztáros. Szerk.

2) Miután Baranyai Béla az Országos Levéltárhoz neveztetett ki, a szerkesztőség újra alakult, a mai formájában. Szerk.

A levéltárosok képesítése és illetményszabályzata.

— Emlékirat. —

*Nagyméltóságú Miniszter Úr!
Kegyelmes Urunk!*

A Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesülete, mint a vármegyék és törvényhatósági joggal bíró városok levéltárosainak összességét képviselő szerv, a tiszteletteljes kérelem szavával fordul Nagyméltóságodhoz, hogy ezen emlékiratunkat böles megfontolása tárgyává tenni s az abban kifejezett kívánalmainkat, mihelyt a törvényszerű intézkedésre legközelebb alkalom nyílik, az igazság és méltányosság szempontjából jóindulattal elbírálni méltóztassék.

A történelmi források megőrzése és feltárása által kulturális és tudományos missziót teljesítő levéltárosok munkásságára nem akarunk ez alkalommal részletesebben kiterjeszkedni. Csupán azon észrevételünknek és ebből fakadó óhajunknak adunk kifejezést, vajha Magyarországon is sikerülne a levéltárosi kar színvonalának emelése és munkásságának méltó megbecsülése tekintetében a nyugateurópai országok, jelesül Francia-, Német-, Angolország, Ausztria közszelleméhez közelebb simulni. Erre való tekintetből jelen kérelmünknek is kettős intenciója van: 1. Tétessék kötelezővé ezután az országos levéltári fogalmazói vizsga letétele, természetesen a már állásban levők szerzett jogainak megővésével, mint ahogyan más pályáknál sem szenvedtek sérelmet a már állásban levők érdekei a magasabb minősítés kimondásakor. 2. Történjék gondoskodás a megfelelő javadalmazásról és előlépésről.

A képesítést illetőleg köztudomású dolog, hogy az 1883:1. t.-c. 13. §-ában előírt s most is érvényben levő úgynevezett levéltárkezelői szakvizsga épen a levéltárak kezelésére és oklevelek vizsgálatára nem terjeszkedik ki s annak letehetésére ezidőszert levéltári gyakorlat nem is szükséges. Az 1848. előtti jogállapotok, oklevéltan, régi irástan, cimertan kötelező ismerete nélkül kell a levéltárosnak régi okleveleket, cimereket hiteles másolatokban kiállítani, nemességi és leszármazási bizonyítvány-szövegeket az alispán elé terjeszteni, hatósági okiratként leendő kiadás végett. Ha aztán véletlenül botlás történik, a levéltáros akár állásával felel

érte. Ezt az előírt minősítést magunk is minimálisnak tartjuk s a túlnyomó többségünk már a kineveztetésekor magasabb kvalifikációval foglalja el az állását s időközben egy páran a fogalmazói vizsgát is megszereztük. Hogy a mai levéltárosi kar csaknem teljes egészében kifogástalanul, jól végzi teendőit, az főként önművelésének, speciális érzékének, az önszorgalommal elsajátított levéltári gyakorlatának és jórészen annak is tulajdonítható, hogy a törvényben megkívánt képzettségen felül többnyire jóval magasabb minősítéssel rendelkeznek, ami képesekké teszi őket arra is, hogy hivatali teendőiken felül, a tudományos irodalom terén is igyekezzenek feldolgozni, közkinccsé tenni a kezelésükre bízott értékes levéltári anyagot.

A javadalmazásról legutóbb az 1912. évi LVII. t.-c. gondoskodik, mely a főlevéltarost a IX. fizetési osztályban hagyja s csak a fogalmazói vizsgával bíró előtt nyitja meg a VIII. fizetési osztályt. Igaz ugyan, hogy a vármegyei tisztviselők illetményeinek szabályozásáról szóló ezen törvény a vármegyei többi tisztviselői állásokra vonatkozólag is legfeljebb két (illetve szolgálati pótlékokkal három) előléptetési osztályt állapít meg, azonban a többi tisztviselők — ha hivatásuknak megfelelnek — választás útján fokozatosan jóval magasabb fizetési osztályu állásokba is bejuthatnak, amikor azután ismét újabb előlépési térrénum nyílik meg előttük. A levéltáros azonban élete fogytáig a kineveztetésekor elfoglalt állásában marad.

A tudományos jelentőségű országos levéltári fogalmazói szakvizsga is, melynek főiskolai végzettség s hosszabb levéltári gyakorlat az előfeltétele, csupán a VIII. fizetési osztályra kvalifikál jelenben a törvényhatóságoknál. Az állami igazgatás egyik ágában sincs példa rá, hogy főiskolai végzettséggel és azonfelül szakvizsgával, pláne aminő a jog és történettudományok egész komplexumát felölelő orsz. levéltári fogalmazói vizsga, a VIII. fizetési osztálynál magasabb előlépés ne volna elérhető. A hasonló minősítésű más tisztviselők számára az V. fizetési osztályig is nyitva áll az út. Az adóhivatali, számvevőségi, vámhivatali

tisztviselők s a tanfelügyelők közül még azok is, akik csak preparandiát végeztek, magas automatikus előlépésre számíthatnak. A négy középiskolát végzett telekkönyvvezető előtt a VII. fiz. osztály is megnyílik; vagy például a vármegyénél a négy középiskolát végzett és semmiféle szakvizsgát nem tett irodaigazgató ugyanazon fizetési osztályba van sorolva, mint a főlevéltáros, tehát magasabb fizetési osztályba, mint az esetleg fogalmazói vizsgával is bíró allevéltáros.

Számosan vannak a levéltárosok között olyanok, akiknek kinevezésük alkalmával csak kevés hiányzott a főiskolai végzettségből s *azután* rövidesen megszerezték a doktorságot, államvizsgát vagy legalább is az abszolutóriumot; s ezek a fentebb idézett törvény értelmében már nem részesülhetnek képesítési pótlékban. Ezzel szemben például a bírósági joggyakornokok és jegyzők — tekintet nélkül arra, hogy mikor szerezték magasabb képesítésüket (jogtudori, bírói, vagy ügyvédi oklevél) — részesülnek képesítési pótlékban.

Az a különös helyzet áll elő nálunk, hogy akit ma államvizsgával kineveznek főlevéltárossá, képesítési pótléket is kap, tehát sokkal nagyobb javadalmazásban részesül, mint az, aki már sok év óta szolgál doktori minősítéssel, de ezt a képesítését — talán éppen utolsó szigorlatát — a kineveztetése után szerezte meg. Ez tehát csak abban az esetben nyerhetne igényt a képesítési pótlékre, ha új állomásra sikerülne magát kineveztetnie.

A hivatkozott törvény 10. §-a, illetve az erre vonatkozó magyarázat, továbbá nem veszi figyelembe a képesítésnél az akadémiákon tett lelkészi záróvizsgát, (csak ha az illető az egyetemen szerezte, tehát r. kat. vallásu), holott ilyen végzettségűek is vannak a levéltárosok közt. S ezek ezidőszereint a fogalmazói vizsga letehetésétől is el vannak zárva.

Nagyméltóságu Miniszter Úr! Mi föltétlen tisztelettel vagyunk a törvényhozás intézkedései iránt, mégis amennyiben a közigazgatási reformok kérdése — tudomásunk szerint — élénken foglalkoztatja most és a közel jövőben az illetékes tényezőket, méltóztassék megengedni, hogy a Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesülete közgyűlésének

egyhangulag elfogadott határozataként az alábbi kívánalmakat terjeszthessük elő, tisztelettel kérve Nagyméltóságodat, hogy azokat a vármegyékre vonatkozó legközelebbi törvényes intézkedések alkalmával figyelemre méltatni, magas befolyásával azoknak érvényt szerezni s egyszersmind odahatni méltóztassék, hogy azután a városi törvényhatóságok is saját önkormányzatuk körében a vármegyékével teljesen egybehangzó intézkedések által oldanák meg a különben is teljesen azonos minősítésű levéltárosaik fizetés-rendezési ügyét.

E kívánalmaink az alábbiak:

1. A jövőben véglegesen kinevezendő levéltárosoktól kívántassék meg egy évi levéltári gyakorlat után az országos levéltári fogalmazói vizsga letétele. Kivételt képezzenek a már állásban levő allevéltárosok, kiknek szerzett joga a magasabb kinevezésnél épségben tartandó.

2. A jelenleg, illetve a legközelebbi törvényszerű intézkedés időpontjáig már állásban levő törvényhatósági főlevéltárosok, illetve hivatalvezető levéltárosok a kinevezésüktől számított 10 év után a VIII. s ezen fizetési osztályban eltöltött további 10 év után a VII. fizetési osztályba léphessenek elő, fogalmazói vizsga nélkül is. A főlevéltáros, ha az országos levéltári fogalmazói vizsgát időközben leteszi, egygyel magasabb fizetési osztályba neveztessek ki. Egyáltalában az ezen magas szakvizsgával bírók részére tétessék lehetővé az oly fokozatig való előlépés, aminő a főiskolai végzettséggel és ezenfelül szakvizsgával bíró más tisztviselők, például bírák, pénzügyiek stb, avagy az országos levéltár és a bécsi udvari levéltár fogalmazási szakbeli hasonminősítésű tisztviselői számára biztosítva van.

3. Fogalmazói vizsga hiányában a legközelebbi törvényszerű intézkedésig megszerzett bármilyen főiskolai végzettség képesítési pótlékre jogosítson.

4. A törvényhatósági allevéltárosok a főlevéltárosoknál egygyel alacsonyabb fizetési osztályba sorolandók. Egyebekben reájuk nézve is a fentebb tervezett intézkedések legyenek irányadók. A vármegyei *allevéltárosi* cím helyett a városi levéltárosokhoz hasonlóan a *levéltáros* elnevezés hozassék be.

5. Megszüntetendő az a szórványosan még fennálló sajnálatos állapot, hogy az allevéltáros a vármegyei ügyviteli szabályzat 237—243. §§-aiban megállapított teen lőkön kívül még másnemű munkakörre, például a kezelő tisztviselőt illető irattárkezelésre is köteleztessék.

Ezekben bátorzkodtunk kívánalmainkat előterjeszteni. A levéltárosok státusa másnemű tisztviselőkéhez viszonyítva oly csekély számból áll, hogy kérésünk legmértányosabb teljesítése is alig volna észrevehető sulya a költségvetés mérlegében.

Emlékiratunkat Nagyméltóságod kegyes jóindulatába és hathatós pártfogásába ajánlva, maradtunk

Budapesten, az 1912. évi október hó 6-án tartott közgyűlésünkön.

Nagyméltóságod alázatos szolgálói:

<i>Miskolczy-Simon János</i> s. k.	<i>Popovits Sebő</i> s. k.
nógrádmegyei főlevéltáros, főtűkár.	bács-bodrogmegyei fő- levéltáros, tb. főjegyző, elnök

A levéltárosok képesítési pótléka.

I.

Nagyméltóságu miniszterelnök és belügyminiszter ur! Kegyetlen urunk!

Alulírottak a Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesülete nevében mély tisztelettel azzal az alázatos kéréssel járulunk Nagyméltóságod elé: kegyeskedjék a törvényhatósági levéltárosok közül mindazok részére, kik egyetemi tanulmányokat végeztek és azt befejezték, képesítési pótléket engedélyezni, illetve az 1912. LVII. t. c. szerint erre előirányzott összeg terhére folyósítani.

Az idézett törvény indokolása szerint 37 fő és 7 allevéltáros részére irányoztatott elő képesítési pótlék, tényleg azonban — mivel a törvény indokolása a főiskolai végzettséget nem terjeszti ki a teológiára, az orvostudományi szakra és a főiskolai tanulmányok bevégezése kritériumául nem az abszolutóriumot szabja meg, főleg pedig mivel a törvény előfeltétel gyanánt azt tüzi ki, hogy a főiskolai képesítésnek a levéltárosi kinevezés előtt kellett megszereznie, — ez alapon 37 fő és 7 allevéltáros helyett csupán 16 fő és 4 allevéltáros részesülhet képesítési pótlékban.

Már a törvény indokolása, mely 37 fő és 7 allevéltáros részére állította be a költségvetésbe a képesítési pótlék fedezetét, a méltányos kérésünk alap indító okát képezi, mert minden főiskolát végzett részére előirányozza a pótléket: mégis a levéltárosi kar 21 főiskolát végzett tagja esett el a képesítési pótléktól a vázolt megszorítások folytán.

Nagyméltóságu Miniszterelnök és Belügyminiszter Ur! Nem kérünk jog- és méltánytalan kedvezményt, csak annyit, amennyit a törvény és indokolása részünkre előirányzott és így tiszteletteljes kérésünk teljesítése az államháztartást egy fillérrel sem fogja megterhelni. Az államigazgatás minden ágazatában megnyílik a főiskolát végzett tisztviselők előtt a VIII. VII. VI. fizetési osztály, de középiskolai végzettséggel is biztosítva van a pénzügyi, postai, vasuti stb. alkalmazottak részére e fizetési osztályokba való előléptetés, sőt a négy középiskolai végzettségű telekkönyvvezető és segédhivatali igazgató is bejut a VIII. fiz. osztályba: egyedül a vármegyei levéltárosok vannak a IX. fizetési osztályba zárva az előmenetel minden kilátása nélkül; egyedül a képesítési pótlék volt az, mely az előrejutás hiányáért kárpótolt volna s a kar egy harmad része, köztük több tudományos munkásságával, vagy közéleti és hirlapírói tevékenységével feltűnt, valóban érdemes tagja esett a törvény szigora folytán főiskolai végzettsége ellenére e kedvezménytől. Elestek ezenkívül a teológiai tanulmányokat végzett kartársaink, a levéltárosi karnak legértékesebb elemei, elestek olyanok, kik ambícióból egyetemi tanulmányokat végeztek levéltárosi működésük alatt nagy költséggel és munkával és megszerezték a doktorátust, a legmagasabb tudományos képesítést. Ezek önhibájukon kívül jutottak e kedvezőtlen helyzetbe, mert a törvény-szigora így visszahat a multa. Viszont így állásukat változtatni kénytelenítettnek, mert így hozzá

juthatnak a képesítési pótlékhoz; ez azonban a törvény célja nem lehet, mert ez a levéltárakra nézve érzékeny veszteséget jelentene, amelyek anyagát csak évek folyamatos munkájával lehet megismerni és tudományosan feldolgozni.

Nagyméltóságod igazságszeretetébe vetett rendületlen hittel a jog és méltányosságnak reánk alkalmazásáért esedezünk, nem kérünk új rendkívüli kedvezményt csak azt, amit Nagyméltóságod a törvény pénzügyi indokolása szerint karunknak szánni méltóztatott, s aminek részünkre a törvény enyhébb magyarázása útján leendő engedélyezése az államháztartásra semmi terhet nem ró.

Midőn a törvényhatósági Levéltárosok nevében azok őszintén érzett tiszteletét, háláját és köszönetét tolmácsoljuk Nagyméltóságod előtt: kérjük e méltányos és igazságos kérelmünk kedvező elintézését.

Mély tisztelettel

Budapest, 1912. november 17-én.

Alapi Gyula dr.
jegyző,
Komáromvármegye
főlevéltárosa.

Popovits Sebő
elnök,
Bács-Bodrogvármegye fő-
levéltárosa és tb. főjegyzője.

II.

Magyar királyi
belügyminiszter.

Szám: 193195/1912 II b.

Törvényhatósági Levéltárosok Országos Egyesületének, Budapest.

Az egyesület elnöksége kérvényt nyújtott be hozzám az iránt, hogy az 1912: LVII. t.-c. vonatkozó rendelkezéseinek enyhébb magyarázásával, azoknak a vármegyei levéltárosoknak is engedélyezzem a törvényben megállapított képesítési pótlékot, akik levéltárossá történt kineveztetésük után szereztek meg a főiskolai képesítést, akik továbbá csak abszolutoriummal rendelkeznek, de záróvizsgával nem és akik teológiai vagy orvostudományi szakot végeztek.

Az 1912: LVII. t.-c. 10 §-a határozott rendelkezést tartalmaz arra nézve, hogy csak azok a főlevéltárosok és allelevéltárosok részesülnek képesítési pótlékban, akiknek már kinevezésük idején megvolt a főiskolai képesítésük; főiskolai képesítésnek pedig ugyanazon törvényszakasz szintén határozott rendelkezése szerint csak a tudományegyetemi vagy jogakadémiai tanfolyam elvégzése után a megfelelő képesítő vagy záróvizsga (államvizsga, tanári vizsga) sikeres letétele tekinthető.

A törvény ezen világos és határozott rendelkezéseivel szemben további jogigényeket megállapító magyarázatnak helye nem lehet, miért is azt a kérelmet, hogy az abszolutorium a képesítő vagy záróvizsga nélkül is fogadtassék el főiskolai képesítésnek és hogy a főlevéltárossá vagy allelevéltárossá történt kineveztetés után megszerzett főiskolai képesítés is jogcímmel szolgáljon a képesítési pótlék utalványozására, sajnálatomra nem teljesíthető.

Ami a kérvénynek azt a részét illeti, amely szerint a törvény főiskolai végzettséget nem terjeszti ki a teológiára és orvostudományi szakra, értesitem, hogy a törvény a jogakadémia mellett „tudományegyetem” elvégzéséről szól, és ezzel az indokolásból kitetszőleg nem a szakképzettséget, hanem a levéltári szolgálat szempontjából figyelmet érdemlő magasabb intelligenciát kívánta honorálni. Tehát nemcsak a törvényhozás intenciójából, hanem a törvény szó szerinti szövegéből is következik, hogy a tudományegyetem bármely karának elvégzése is igényt ad a képesítési pótlékra, ha az illető a megfelelő záróvizsgát is letette.

A törvény azonban csak a tudományegyetemi, vagy a jogakadémiai tanfolyamok valamelyikének az elvégzését állapítja meg minősítésül. Ebből következik, hogy az olyan teológiai végzettség, amely nem a tudományegyetemen szereztetett meg, vagy amely a tudományegyetemen meg sem szerezhető, képesítési pótlékra nem nyújt igényt.

Budapest, 1913. évi január hó 29-én.

Lukács.

Levéltáraink köréből.

Dr. Csánki Dezső.
az új országos főlevéltárnok.

Egy komoly, tudatos munkában töltött hivatali pálya érte el tetőzését abban a királyi elhatározásban, amely dr. Csánki Dezső országos levéltárnokot *országos főlevéltárnokká nevezte ki, és most már véglegesen az országos levéltár élére állította.* Ennyit jelent hivatalos szemmel mérve ez a kinevezés, s akik csak egy rangfokozattal való előléptetést látnak benne, így látják a dolgot. Nekünk levéltárosoknak és a történettudományok művelőinek jóval nagyobb jelentőségű ez a változás, akik Csánki Dezsőben a nagynevű történettudós mellett eddig is a levéltárosi kar egyik legkiválóbb tagját tiszteltük. Meg kell állnunk tehát néhány pillanatra e télynél, hogy Csánki Dezsőről, a magyar levéltárosi kar első emberéről elmondjuk azt, amit el kell mondani felesleges tömjeenezés nélkül és a kötelező igazmondás mellett nem szabad elhallgatni.

Csánki Dezső közpályán töltött három évtizedet felölelő működését és annak tartalmát munkássága jellemzi leghivebben, amely iskolát alkotott és amelynek nyomán indul a legfrissebb történetíró nemzedék. Ha ezt a munkásságot ismerjük, megismertük Csánki Dezső értékét is.

Életrajzi adatai¹⁾ főbb vonásokban ezek: 1857 május 18. született Füzesgyarmaton. Középiskoláit Debrecenben kezdte és Késmárkon fejezte be 1875-ben. Ez évben iratkozik be a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karára, hol a történelem és földrajz szakból képesítik rendes tanárrá. 1880-ban a bölcsélettudori szigorlatot tesz. Pár hónapig a Nemzeti Múzeum könyvtáránál dolgozik, majd 1881 június havában lép be az országos levéltárhoz gyakornoki állásra.

Az országos levéltárnál harminckét esztendő tölte: mint gyakornok (1881), levéltári tiszt (1882) fogalmazó (1886) orsz. allevéltárnok (1893) országos levéltárnok (1902).

A hivatali rangsor alsó lépcsőjétől kezdve csúcsáig emelkedik, tehát foglalkozik a hivatal minden ágazatával és megismerkedik

¹⁾ Szinnyei: Magyar írók. II. 159.

a különböző munkakörök és beosztások anyagával, széles áttekintést szerzett a vezetésére bíró gyűjtemények, e mérhetlen értékű nemzeti közkinccs tartalmáról és mértékéről. Talán bürokratikus nézőpontból látottnak tetszik ez az állítás sokak előtt, de ezekkel szemben hivatkozhatunk a diadalmas csaták intézőire, akiket az Isten kegyelméből való, született hadvezérek sorában hiába keresünk, ellenben megtaláljuk azok között a kemény katonák között, akik marsall botjuk elérése előtt az örtüzeknél melegdedek hideg hajnalokon.

Akire oly nehéz és fontos feladat vár, mint most Csánki Dezsőre, az új Országos Levéltár felállítása és elrendezése: arra nézve nem lehet közömbös, hogy ismerje az Országos Levéltár minden zugát és e zugokban helyezett fakó, avult irásokat, nemzeti multunk beszelő okmányait.

Munkásságán visszatükröződnek a levéltárban töltött évtizedek, meglátszik azokon az adatgyűjtő kitarató szorgalma, a tudós széles áttekintése és a történetíró éles judiciuma, mely a gyűjtött anyagot osztályozza és értékeli, hogy feldolgozása után hű és teljes képet adjon a korról, el ne rajzolja a részleteket és a tárgyilagosság rovására ne tengjen túl sehol a szubjektivitást. A „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában“ olyan alapvető forrásmunka marad történetíróink számára, mint Fejér Codex Diplomaticusa. Csak a levéltárakban járatos ember sejtheti azt az emberfeletti munkát, amit e hatalmas műnek megírása, adatainak 80 levéltárból való összehordása, kritikai elrendezése igénybe vehetett. A regesták hány ezre készült el évek hosszú sora alatt, hány éjszakát töltött íróasztala mellett a szerző, míg e mű a nyilvánosság elé került!

Kétségtelen, hogy ez Csánki legfontosabb munkája.²⁾ A Magyar Tudományos Akadémia, mely e mű megírásával megbizta, siet tagjai sorába választani 1891-ben.³⁾ A fiatal történettudósra, ki eleinte szépirodalmi lapokban (Vasárnapi Ujság, Országvilág) történelmi és

²⁾ Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. A M. Tud. Akadémia megbízásából. I. kötet. Budapest 1890. II. kötet u. o. 1894. III. kötet u. o. 1897. (Hunyadiak kora Magyarországon VI - VIII.)

³⁾ Akadémiai Értesítő 1891. II. 303.

műveltségtörténeti, kisebb tárcaszerű dolgozatokkal lép fel, kétségtelenül megtisztelő volt az Akadémia megbízása, mely Teleki nagy munkájának kiegészítését kívánta tőle. E megbízás után egyszerre a kiváló és nagyra hivatott történettudós bontakozik ki szemeink előtt, ki eddig szerényen huzódott félre a tudományos folyóiratok hasábjain. A kritika⁴⁾ a legnagyobb elismerés hangján, magasztalva szól e munkáról és írójáról, kit tíz év múlva (1900. már az Akadémia rendes tagjai közt találunk.⁵⁾

A középkor, nevezetesen a Hunyadiak kora az, amelyhez egy élet munkásságának emlékei kötik, tehát ezzel a korról foglalkozik legnagyobb előszeretettel. Kisebb monografiáiban (I. Mátyás udvara 1883, Hunyadmegye és a Hunyadiak 1887, Hazánk művelődési állapota a renaissance és Mátyás király 1888) mintegy előtanulmányokat végez, hogy e kort megismerje és később megismertesse. Nem tudunk említeni a ma élő történetíró gárdából e kor kiválóbb és alaposabb ismerőjét Csánkinál, kit megértünk, hogy a régi oklevelek világánál elkápráztatott e kor ragyogásának, legnagyobb nemzeti királyunk udvarának s a legnagyobb magyar hadvezér haditetteinek fénye. A nagy nemzeti élet, mely ebben a korban a hármasság és négy folyó honában lüktetett, hivatottabb krónikására nem találhatott, mint Csánki Dezső, kinek Árpád és I. Mátyásról írt klasszikus kis könyvére hivatkozunk, melyet Magyarország minden iskolájában olvasni kellene.

Az a nagy műgond, mellyel e kis munka készült, jellemzi munkásságát általában. Fényes példája ennek történelmi irodalmunk legszebb diszműve, melyet szintén ő szerkesztett.⁶⁾

Csánki Dezső munkásságának jelentős része a Magyar Történelmi Társulat körében folyt le, melynek hosszú idő óta a választmányi tagja és a Társulat folyóiratának a Századok-

nak egyik legrégibb dolgozótársa.⁷⁾ A nagy sikerű vándorgyűlések rendezése az ő nevéhez is fűződik; tudjuk, hogy ezeken új források nyíltak meg a történetbúvárok számára, ismeretlen okiratok kerültek napfényre eldugott, padlásra került leveles ládából. Érdemeit a Társulat azzal ismerte el, hogy Thaly Kálmán helyére 1909. évben másodelnökévé választotta.

A magyar Tudományos Akadémián, hol 1891 óta tag, és annak történettud. albizottságában, évtizedek óta működik, nagy tekintélynek és tiszteletnek örvend. Pár évvel előbb szóba került, hogy állását egyetemi katedrával cserélje fel, de ő ezt szerényen elhárította magától és megmaradt régi állásában, mert a levéltári munkát — igazi hivatását — mindennél többre értékeli.

Csánki Dezső hatása az újabb történetirodalomra könnyű szerrel kimutatható. Említett forrásmunkájából a kisebb monografiák és dolgozatok százai merítettek adatokat. Körülötte egész új történetírói nemzedék csoportosul, kik az ő nyomdokain indulnak tovább, az ő módszerével dolgoznak és az ő iskoláját alkotják.

Ime főbb vonásokban Csánki Dezső működésének összefoglalása: mintája annak, hogyan kell élnie és dolgoznia annak, akit hivatása egy levéltár élére állít. Az ő munkássága azonban korántsínesen az elmondottakkal kimerítve: az új Országos Levéltár felállítása, mely a Nemzeti Múzeum mellett második országos büszkeségünk lesz, az ő vezetése alatt történik és az ő nevéhez fűződik. A vármegyei levéltárak elkerülhetlen és a vármegyei közigazgatás organikus rendezésével kapcsolatosan megoldandó kérdései és állami felügyelet alá helyezése szintén a közel jövő feladatait teszik, melyek reá várnak, mint a belügyminiszter véleményező hatóságának vezetőjére.

Az új orsz. főlevéltárnok a vármegyei levéltárosok iránt mindig a legjobb indulattal viseltetett, azok munkáját megbecsülte és támogatta, tehát tőle e kar csak jót várhat. Ezért köszöntjük mi is új, diszes méltóságában tisztelettel az országos levéltár új vezetőjét, a levéltári kar első emberét.

(A. Gy.)

⁴⁾ Századok. 1890 évf. 499 l. 1898 évf. 139 l. Turul. VIII. 152. XII. 199. Akadémiai Értesítő 1891. II. évf. 67 l. 1895 VII. évf. 157 l.

⁵⁾ Akad. Ért. 1900. XIV. 275.

⁶⁾ Árpád és az Árpádok. Budapest, 1908.

⁷⁾ Századok: 1880, 1883, 1887, 1889, 1893, 1903, 1904, 1906, 1911. évfolyamai.

Nagy Gyula nyugalomban. Az egy év óta szabadságon levő *Nagy Gyula* országos főlevéltárnok ez év április havában véglegesen nyugalomba vonult. Ez alkalommal a király 1913 április 17-én kelt legfelsőbb elhatározásával a miniszteri tanácsosi címmel tüntette ki.

Tasnádi *Nagy Gyula* 1877-ben lépett az országos levéltár szolgálatába mint fogalmazó, 1891-ben orsz. allevéltárnok, 1899-ben országos levéltárnok, majd *Pauler Gyula* halála után (1903) országos főlevéltárnok lett. Nagy munkásságot fejtett ki a történeti irodalom terén annak ugyszólván minden ágában nemcsak a szorosán vett történeti, de annak *archeologiai* filologiai és irodalomtörténeti vonatkozásaiban is, melynek jelentős nyomai vannak. Fontosabb művei: a *Hazai Oklevéltár I—II.* kötete, melyet *Nagy Imrével* és *Deák Farkassal* szerkesztett, *Zalavármegye oklevéltára I—II.* (*Nagy Imrével* és *Véghely Dezsővel*) a *Magyar Törvénytár*, melyet a milleniumra adott ki. Igen sok cikket irt az *Athenacum*, *Magyar Nyelvőr*, *Történelmi Tár*, *Archeologiai Értesítő*, *Akadémiai Értesítő*, *Figyelő*, *Magyar Könyvszemle*, *Országvilág*, *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, *Turul*, *Adalékok Zemplénavármegye történetéhez és Századok c. folyóiratokba*, melynek 1899—1908. években szerkesztője volt.

Tudományos működését elismerte a M. Tud. Akadémia, mely 1892-ben levező tagjává választotta. Igazgatósági tagja a *Magyar Történelmi Társulatnak* (1899—1908. években pedig titkára,) továbbá a *Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságnak*.

A nyugalomba vonuló történettudósról mindenki tudja, hogy egyenes, puritán jellem, erős nemzeti érzés és magyarország tükrözik vissza minden munkájában. Ezt külsőleg is megőrizte, mert a magyar viselethez következetesen hű maradt. Érdemes és tisztességes munkássága mindenki nagyrabecsülésére érdemes, ezzel az érzéssel vesznek tőle most búcsút pályatársai, kiknek önzetlenebb barátja és jóakarója *Nagy Gyulánál* igen kevés volt. Legyenek számára a nyugalom évei a pihenésé, melyet tisztelettel parancsoló munkás életével kiérdemelt.

Az országos levéltár köréből. A belügyminiszter dr. Dénes Miklós országos levéltári kezelő igazgatót országos levéltári fogalmazóvá nevezte ki.

Fogalmazói vizsga. *Miskolczy-Simon János* nógrádmegyei főlevéltáros, főtitkárunk az országos levéltári fogalmazói szakvizsgát egyhangú eredménnyel letette s ennek folytán 1913. jan. 1-től a belügyminiszter jóváhagyásával a VIII. fizetési osztályba lépett elő. Kivüle ezidő-szerint még *Köszeghi Sándor* pestmegyei főlevéltáros kartársunk van VIII. fizetési osztályban, hasonló minősítés alapján.

Országos levéltári fogalmazói kinevezés. *Baranyai Béla* orsz. levéltári fogalmazási szakra képesített somogymegyei főlevéltáros (VIII. fiz. oszt.) kartársunk a belügyminiszter által orsz. levéltári fogalmazóvá neveztetett ki. Sajnálattal veszünk tőle búcsút mert mint lapunknak korábban megválasztott felelős szerkesztője — hathatós támogatónk lett volna. Azonban így is bírjuk az ígéretét, hogy kiváló képzettségét és munkaerejét lapunk számára is fogja gyümölcsöztetni továbbra is.

Személyi pótlék. Komárom sz. kir. város törvényhatósága érdemes főlevéltárosának *Rovács Albin* okl. ügyvédnek, kit a VIII. fiz. osztályba sorozott 1000 K személyi pótlékot szavazott meg. E határozatot a belügyminiszter jóváhagyta.

Nyugalomba. *Kubinyi Bertalan*, Gömör Kishont vármegye főlevéltárosa huszonhat évi szolgálat után nyugalomba vonult. *Kubinyi* 1857 augusztus 24. született Várgedén (Gömörm.) 1887-ben lett segédlevéltárosa, 1895-ben helyettes majd főlevéltárosa Gömörvármegyének. Ez állását 18 évig viselte.

Pályázatok. Somogy vármegye alispánja pályázatot hirdet a lemondás folytán megüresedett s a IX. fiz. osztályba sorozott főlevéltárosi állásra, melyhez, ha a kinevezendőnek főiskolai képesítése van 1000 K képesítési pótlék járul, ha pedig az országos levéltári fogalmazói vizsgával lép a szolgálatba, VIII. fiz. osztályba neveztetik ki. Pályázni 1913 június 25-ig lehet Somogy vármegye alispánjához. — Gömör-Kishont vármegye alispánja pályázatot hirdet a lemondás folytán üresedésbe jött főlevéltárosi állásra június 8. határidővel.

Nógrádvármegye címeréről.

Irta: Miskolczy-Simon János.

Az I. Ferdinánd idejében hozott 1550. évi LXI. törvénycikk elrendelte, hogy a vármegyék, mint jogi hatóságok és elsőfoku bíraskodási testületek, állandó saját hivatalos pecsétet használjanak; ha pedig ilyen jelvényük még nincs, kérjenek a királytól.

A vármegyének, mint jogi fogalomnak, a középkor végéig nem volt külön pecsétje. Oklevelei azon egyének családi pecsétjei alatt keltek, akik a vármegyét időnként reprezentálták. Rendszerint a várispán (később főispán) vagy az általa kinevezett alispán (előbb udvarbíró) és a III. Endre óta választott négy szolgabíró pecsétjeivel látták el a kiadott okiratokat. Tehát öt egyénnek együttes jelenléte vált szükségessé, amikor a megye, mint jogi személy, oklevelet akart kiadni.

A történeti adatok szerint Somogy megye volt az első, mely az öt pecsét helyett egységes jelvényt, címert kezdett használni, melyet 1498-ban nyert II. Ulászló királytól.

Az 1550. évi törvénynek nem lett mindjárt fogadata az országban. Szatmár, Békés megye csak a XVIII. században tett e rendelkezésnek eleget, mindaddig az ötpecsétes rendszer mellett állította ki okleveleit.

Mocsáry Antal Bél Mátyás nyomán közli, hogy Nógrádmegye I. Mátyás királytól kapta állítólag a mai címerét. Erre nézve azonban nincs semmi történeti nyom, sőt a címer bővüléséről szóló későbbi tényleges adatok ennek ellentmondanak.

Nógrádvármegye 1551-ben kért címert a királytól. A fenmaradt s Mocsáry könyvében is látható pecsétlenyomat szerint a vármegye legrégibb cimere a következő volt: kerek talpu paizsban egyenes kardot tartó, páncélos, sisakos vitéz. A paizson ötágú leveles korona. A paizsbeli vitéz lába mellett az 1551. évszám. Körirat: Sigillum Comitatus Newgradiensis. (Nógrádmegye monografiája 451. l. Mocsáry Antal: Nógrádvármegye Ésmertetése IV. k. 3. l. és Radványi: Historia Comitatus de Nógrád.) A másik pecsétlenyomó 1655-ben készült. Ezen az a bővített címer látható, melyet a vármegye

akkori főispánja, gróf Forgách Ádám, Lipót koronázása alkalmával eszközölt ki III. Ferdinánd királytól. Ez a következő: csücsköstalpu paizsban jobbra néző, páncélos, sisakos magyar vitéz, jobbujában kivont kardot tart, baljával pedig Magyarország címeres, tojásdad alakú pajzsára támaszkodik. Körirata, vagy legendája: Sigillum Comitatus Neogradiensis. (Közölve ez is Mocsárynál.) Mind az első, mind a második címeres levél alkalmasint Fülek várának Thököly által történt elfoglalása alkalmával semmisült meg 1683-ban, amidőn az ott levő vármegyei levéltár nagy része elpusztult. Bizonyára megvolt ezen címerlevele Nógrádvármegyének, aminthogy a szomszédos Hontvármegye ma is levéltárában őrzi az 1550. február 12-én nyert címerlevelét. Az 1655. évi pecsétlenyomót, mely idővel a Nemzeti Múzeumba került, használta Nógrádmegye egész II. József császár idejéig. Azután tudunkkal 1813-ban és 1836-ban készítettett új pecsétlenyomót az 1655. évihez hasonló véséssel. Ma is ezen mintát használja.

Az összes magyar vármegyék címereinek valamelyes megállapítása legutóbb akkor történt, midőn az országház új épülete részére 1891-ben a belügyminiszter bekérte a vármegyék hitelesített címereit. Nógrádvármegye agilis alispánja, Scitovszky János az ügy tárgyalása idején figyelembe vette Nagy Iván akadémikus történetírónk, továbbá Baloghy Dezső vm. levéltárnok írásba foglalt véleményét s az országos levéltár véleményadását is, miután a Királyi Könyvekben nem volt feltalálható a címeradomány-levél fogalmazata. Fontos kérdés volt a címer színeinek megállapítása, mint-hogy a régi pecsétlenyomókon tudvalevőleg még nincsenek színjelző rovátkolások. (A vármegye mai pecsétjein sincs feltüntetve a színjelzés.) Baloghy erre nézve a maga részéről nem adott véleményt, azonban közölte — nagyon helyesen — a levéltárban levő régi címeres zászlók leírását. Nagy Iván ezek figyelmen kívül hagyásával horpácsi otthonában a keze ügyében levő adatok (Radványi, Mocsáry munkája) és az élő gyakorlat nyomán írta össze észrevé-

teleit. Ő a vármegye színeiül a kék-aranyat fogadta el, azon ismert tényre is támaszkodva, hogy a vármegye hajdai emberi emlékezetel meghaladó idők óta sárga zsinóros kék posztóruhát viselnek. Ő tehát a paizs mezejét kéknek vette, ami a legáltalánosabb szín a családok címereiben is. A heraldika törvénye szerint színre (kék, vörös, fekete, zöld) fém (arany vagy ezüst) alkalmazandó és viszont. A páncélos vitézt aranyozottnak fogadta el, hivatkozva arra is, hogy midőn 1835-ben a felépült új megyeháza nagyterme fölé a kőbe vésett cimert odahelyezték (melyet azóta egy újabb, a mai váltott fel), akkor azon a címeren a páncélos, sisakos vitéz aranyozott volt.

Az országos levéltár — a józan címerkritika alapján — mellőzte az arany páncélzatot s azt természetes színűnek, tehát ezüstnek vette. Egyébként a sablónos kék paizs szint elfogadta, történeti dokumentum ismeretének hiányában. Erre nézve indokolásként csupán Lencső Mihály Jánosnak Pesten 1839-ben kiadott „Magyar törvényhatósági címlap”-jára utalt, melyben ilyen színezéssel van feltüntetve Nógrádvármegye címere. Ugyanitt az általánosan elterjedt kék-arany, vörös-ezüst takarók is szerepelnek.

A vármegye is ezen alapra helyezkedve elfogadta, illetve megtartotta az ezüst páncélt, kék mezőt. Scitovszky alispán 7106—1891. sz. alatt hitelesített is egy primitív címerfestményt, mely azonban rajz és festés tekintetében több kívánnivalót hagy fenn, a megye által elfogadott alapelvek mellett is. A címerügy aktája alispáni intézkedés folytán a levéltár vasládájába helyezett el, az armálisokhoz.

Nógrádvármegyének szorosan vett közhitelű, fides forensissal bíró címere ezidő szerint nincs, minthogy eredeti címerlevele megsemmisült, hiteles másolata nem maradt fenn, azóta pedig új címet egyik királytól sem kért, a jogszerző gyakorlatban használt régi címerét a belügyminisztériumnál sem hitelesíttette. Ily körülmények közt vizsgálnunk kell a fides historica-t, mely a hivatali hitelességnek alapját szokta képezni. A történeti valóság megállapításánál mindig a legrégebb adatokra kell támaszkodnunk. Maga a címer szerkezete, a címeralak a lényegesebb dolgokban nem ké-

pezi vita tárgyát, de igenis a címer színezése, mely a fennmaradt régi pecsétlenyomatokról nem vehető ki. Minthogy erről régi írásos emlékek nem szólnak, egyedül a régi zászlók vizsgálására vagyunk utalva. Ezek kétségtelenül jelentős történeti emlékek s más egykorú adatok hiányában is elfogadhatóan megoldják a kérdést.

Címeres zászlók az 1663., 1797., 1801. és 1809. évekből maradtak fenn, a rajtuk levő feliratok szerint. A paizsban levő páncélos vitéz ezeken sehol sem aranyozott, hanem mindenütt szürke, illetve ezüst színű. A kérdésnek ez a része — azt hiszem — végérvényesen el van intézve. A zászlók közül az 1801 évi, mely Alexandra Pawlovna orosz nagyhercegnőnek, József nádor feleségének ajándéka, teljesen borítva van mindkét oldalon művészi arany és ezüst himzéssel s csupán ennél fogva is ezeket ér. Egyik oldala Magyarország patronáját, a másik pedig Hont- és Nógrádmegye címét mutatja. Itt ezüst mezőben ezüstdel diszitett vaspáncélos vitéz látható, amire nem lehet sokat alapítani. Az 1809. évi insurrectionális zászlón, hol Magyarország címere mellett egyik sarokban a gr. Zichy család, a másikban Nógrádmegye kis alaku címere látható, a Zichyek pajzsához hasonlóan már kék mezőben áll a páncélos vitéz. Ezeknél többet mond az 1797. évi zászló, mely időrend tekintetében korábbi. Ezen vörös mezeje van a paizsban. Teljesen autentikusnak kell tekintenünk az 1663. évi két darab selyem zászló festményét, melyeken jól kivehetőleg szintén vörös színű a paizs mezeje. Az egyik már teljesen el van rongyolódva, a másik azonban mindkét oldali szép és művészi olajfestményével teljesen ép állapotban maradt fenn harmadfél század múltán is.

A nemzetiszínű fanyelű, lándzsás végű, aranyrojtos nagy zászló végére két fehér selyem szalag van illesztve, melyeken a következő felírás van kihimezve: „Királyunk szabadságunkért”. — „Gróf Zichy Domokosné”. Ez a két szalag azonban jóval későbbi eredetű, mint maga a zászló, melynek készítése idején a Zichyek még sem grófok, sem nógrádmegyei birtokosok nem voltak.

Az aranyfestékekkel vízszintesen hermelinezett kék brokát selyem zászló nemcsak régisé-

génél hanem művészi festményeinél fogva is értékes műkincsét képezi a vármegyének. Kár, hogy sehol nem volt még reprodukálva, a vármegye monografiájában sem. Egyik oldalán Krisztus olajfestésű mellképe látható, kezében az ország almájával. Valamely jelesebb festő műve lehet. A kép felett a következő aranybetűs epigraphia áll: „Non nobis domine sed nomini tuo da gloriam“ (Urunk, ne minékünk, hanem a Magad nevének szerezz dicsőséget!), alája pedig az 1663. évszám van pingálva, szimmetrikusan kétfelé osztott (16—63) kétségtelen hitelű aranybetűjegyekkel. A másik oldalon Nógrádvármegye cimere látható, felette „Comitatus Neogradiensis“, alatta pedig „amat victoriam“ (és még egy ötbetűsnek látszó elmosódott szó) felírás. Az itt lefestett cimert a következőképpen írhatjuk le: Egyenesen álló, kétkarélyos, csücsköstalpu paizs, melynek vörös mezejében hármaz zöld halmon szembenálló vitéz látható, a könyöknél és térdnél arany vértcsuklóval ellátott ezüstös páncélban, mely alól a deréköv aranyrojtjai tűnnek elő. A vitéz, melynek ezüstös nyílt hadisisakjára felülről és két oldalt három struccotoll hajlik vissza, jobbában függélyesen álló, arany markolatu egyenes kardot tart, balkezevel pedig egy tojásdad alaku vértre támaszkodik, mely ballábát elfedi s mely Magyarországnak következően blazonálható (nem helyes) címerét mutatja: tojásdad alaku hasított paizs jobboldali ezüst mezejében három vörös pólya, a baloldali vörös mezőben a zöld halomra helyezett arany koronából ezüst kettős kereszt emelkedik ki. Az egész (vármegyei) címerpaizs felett arany korona, oldalt pedig arany-ezüst foszlányszerű takaró látható.

A történelemben fel van jegyezve, hogy gróf Forgách Ádám, Nógrádvármegye főispánja és érsekújvári kapitány Nógrád és a szomszéd vármegyék felkelt nemességével 1663 augusztusában Párkánynál megtámadta a törököt, azonban csatát vesztett. Nagyon valószínűnek látszik, hogy Forgách főispán, ki 1655-ben eszközölte ki a királytól a vármegye új címerét, maga készítette ezt a két egyforma zászlót az általa vezetett nemesi felkelő seregnek. Nincs benne kétség, hogy a zászló címeréhez mintául maga az eredeti címeres levél szolgált, mely a kiállítása után nyolc év múlva még bizonyára

megvolt s csak 1683-ban semmisült meg Füleken. Ki tudja, hogy a zászlón látható szakadások és lyukak nem a régi háborús küzdelmek emlékei-e? Ez a kegyeletos gonddal őrzött lobogó bizonyára jelen volt 1686-ban Budavára diadalmas bevételénél is a vitéz nógrádi nemesekkel, kik Magyarország címerének védelmében mindenkor dicsőségesen megállták helyüket, úgy amint azt zászlójuk festménye büszkén hirdette. A legendás emlékü Rákóczi háborúiban, a szécsényi országgyűlésen — s 200 év múlva annak emlékűnnepélyén, — valamint a napoleoni harcokban számtalanszor meglengette a csatamezők haragos szele ezt az öreg zászlót és későbbi testvéreit, melyek most a vármegye archivumába zárva — de a további romlástól gondosan óva — elmélkednek a régi nagy időről.

A tépett foszlányaiban megmaradt, 1663 évi másik zászlón is jól kivihető a vörös paizsmező; ilyen színűre festették azt jó száz év múlva 1797-ben is, — az 1797. évi teljesen megegyezik az 1663-ikival. A vitéz még itt szembe néz, nem pedig oldalt fordul, mint a későbbi címereken, továbbá a vitéz ballába itt láthatatlan az ország címeres vértjétől, míg a későbbiekben — más beállítás folytán — mindkét lába látható, melyeket ujabban sarkantyúval láttak el.

Ha felteszszük, hogy címerének megszerzése előtt is volt már vármegyénknek választott színe — amire ugyan nem tudunk történeti példát, — bizonyára azt kívánta megörökíteni címerében is. A heraldika szabályai szerint a családi szín az a két máz, amelyet a paizs mezeje és a fő címerkép mutat. A címerkép járulékaiknak s a sisaktakaróknak színe természetesen nem vehető figyelembe. Természetes színnél az ahhoz legközelebb álló heraldikai színt vesszük, pl. a természetes színű oroszlán — arany, a páncélos alak — ezüst, hacsak az arany külön jelölve nincs. Látjuk a fentebbiekből, hogy Nógrádvármegyének színe nem kék-sárga és nem is kék-fehér, hanem vörös-fehér, illetve vörös-ezüst. A vármegye hajduszemélyzetét ennek megfelelően fehér zsinórzatu vörös posztóruha illetné. A ma használt kék-sárga szín 100—120 évnél korábban aligha volt nálunk gyakorlatban. A franciák ellen felkel-

teleit. Ő a vármegye színeiül a kék-aranyat fogadta el, azon ismert tényre is támaszkodva, hogy a vármegye hajdai emberi emlékezetet meghaladó idők óta sárga zsinóros kék posztóruhát viselnek. Ő tehát a paizs mezejét kéknek vette, ami a legáltalánosabb szín a családok cimereiben is. A heraldika törvénye szerint színre (kék, vörös, fekete, zöld) fém (arany vagy ezüst) alkalmazandó és viszont. A páncélos vitéz aranyozottnak fogadta el, hivatkozva arra is, hogy midőn 1835-ben a felépült új megyeháza nagyterme fölé a kőbe vésett cimert odahelyezték (melyet azóta egy újabb, a mai váltott fel), akkor azon a cimerezen a páncélos, sisakos vitéz aranyozott volt.

Az országos levéltár — a józan cimerkritika alapján — mellőzte az arany páncélzatot s azt természetes színűnek, tehát ezüstnek vette. Egyébként a sablónos kék paizs szint elfogadta, történeti dokumentum ismeretének hiányában. Erre nézve indokolásként csupán Lencső Mihály Jánosnak Pesten 1839-ben kiadott „Magyar törvényhatósági címlap”-jára utalt, melyben ilyen színezéssel van feltüntetve Nógrádvármegye cimere. Ugyanitt az általánosan elterjedt kék-arany, vörös-ezüst takarók is szerepelnek.

A vármegye is ezen alapra helyezkedve elfogadta, illetve megtartotta az ezüst páncélt, kék mezőt. Scitovszky alispán 7106—1891. sz. alatt hitelesített is egy primitív cimerfestményt, mely azonban rajz és festés tekintetében több kívánnivalót hagy fenn, a megye által elfogadott alapelvek mellett is. A cimerügy aktája alispáni intézkedés folytán a levéltár vasládájába helyeztetett el, az armálisokhoz.

Nógrádvármegyének szorosan vett köz-hitelű, fides forensissel bíró cimere ezidő szerint nincs, minthogy eredeti cimerlevele megsemmisült, hiteles másolata nem maradt fenn, azóta pedig új címet egyik királytól sem kért, a jogszerző gyakorlatban használt régi cimere a belügyminisztériumnál sem hitelesített. Ily körülmények közt vizsgálnunk kell a fides historica-t, mely a hivatali hitelességnek alapját szokta képezni. A történeti valóság megállapításánál mindig a legrégebb adatokra kell támaszkodnunk. Maga a cimer szerkezete, a címeralak a lényegesebb dolgokban nem ké-

pezi vita tárgyát, de igenis a cimer színezése, mely a fennmaradt régi pecsétlenyomatokról nem vehető ki. Minthogy erről régi írásos emlékek nem szólnak, egyedül a régi zászlók vizsgálására vagyunk utalva. Ezek kétségtelenül jelentős történeti emlékek s más egykoru adatok hiányában is elfogadhatóan megoldják a kérdést.

Cimeres zászlók az 1663., 1797., 1801. és 1809. évekből maradtak fenn, a rajtuk levő feliratok szerint. A paizsban levő páncélos vitéz ezeken sehol sem aranyozott, hanem mindenütt szürke, illetve ezüst színű. A kérdésnek ez a része — azt hiszem — végérvényesen el van intézve. A zászlók közül az 1801 évi, mely Alexandra Pawlovna orosz nagyhercegnőnek, József nádor feleségének ajándéka, teljesen boritva van mindkét oldalon művészi arany és ezüst himzéssel s csupán ennél fogva is ezeket ér. Egyik oldala Magyarország patronáját, a másik pedig Hont- és Nógrádmegye cimereit mutatja. Itt ezüst mezőben ezüstrrel diszitett vaspáncélos vitéz látható, amire nem lehet sokat alapítani. Az 1809. évi insurrectionális zászlón, hol Magyarország cimere mellett egyik sarokban a gr. Zichy család, a másikban Nógrádmegye kis alaku cimere látható, a Zichyek pajzsához hasonlóan már kék mezőben áll a páncélos vitéz. Ezeknél többet mond az 1797. évi zászló, mely időrend tekintetében korábbi. Ezen vörös mezeje van a paizsban. Teljesen autentikusnak kell tekintenünk az 1663. évi két darab selyem zászló festményét, melyeken jól kivehetőleg szintén vörös színű a paizs mezeje. Az egyik már teljesen el van rongyolódva, a másik azonban mindkét oldali szép és művészi olajfestményével teljesen ép állapotban maradt fenn harmadfél század múltán is.

A nemzetiszínű fanyelű, lándzsás végű, aranyrojtos nagy zászló végére két fehér selyem szalag van illesztve, melyeken a következő felírás van kihimezve: „Királyunk szabadságunkért”. — „Gróf Zichy Domokosné”. Ez a két szalag azonban jóval későbbi eredetű, mint maga a zászló, melynek készítése idején a Zichyek még sem grófok, sem nógrádmegyei birtokosok nem voltak.

Az aranyfestéssel vízszintesen hermelinezett kék brokát selyem zászló nemcsak régisé-

génél hanem művészi festményeinél fogva is értékes műkincsét képezi a vármegyének. Kár, hogy sehol nem volt még reprodukálva, a vármegye monografiájában sem. Egyik oldalán Krisztus olajfestésű mellképe látható, kezében az ország almájával. Valamely jelesebb festő műve lehet. A kép felett a következő aranybetűs epigraphia áll: „Non nobis domine sed nomini tuo da gloriam“ (Urunk, ne minékünk, hanem a Magad nevének szerezz dicsőséget!), alája pedig az 1663. évszám van pingálva, szimmetrikusan kétfelé osztott (16—63) kétségtelen hitelű aranybetűjegyekkel. A másik oldalon Nógrádvármegye cimere látható, felette „Comitatus Neogradiensis“, alatta pedig „amat victoriam“ (és még egy ötbetűsnek látszó elmosódott szó) felírás. Az itt lefestett cimert a következőképpen írhatjuk le: Egyenesen álló, kétkarélys, csücsköstalpu paizs, melynek vörös mezejében hármasszögben szembenálló vitéz látható, a könyöknél és térdnél arany vértcsuklóval ellátott ezüstös páncélban, mely alól a deréköv aranyrojtjai tűnnek elő. A vitéz, melynek ezüstös nyílt hadisisakjára felülről és két oldalt három struccotoll hajlik vissza, jobbáiban függélyesen álló, arany markolatu egyenes kardot tart, balkezevel pedig egy tojásdad alakú vértre támaszkodik, mely ballábát elfedi s mely Magyarországnak következően blazonálható (nem helyes) címerét mutatja: tojásdad alakú hasított paizs jobboldali ezüst mezejében három vörös pólya, a baloldali vörös mezőben a zöld halomra helyezett arany koronából ezüst kettős kereszt emelkedik ki. Az egész (vármegyei) címerpaizs felett arany korona, oldalt pedig arany-ezüst foszlányszerű takaró látható.

A történelemben fel van jegyezve, hogy gróf Forgách Ádám, Nógrádvármegye főispánja és érsekújvári kapitány Nógrád és a szomszéd vármegyék felkelt nemességével 1663 augusztusában Párkánynál megtámadta a törököt, azonban csatát vesztett. Nagyon valószínűnek látszik, hogy Forgách főispán, ki 1655-ben eszközölte ki a királytól a vármegye új címerét, maga készítette ezt a két egyforma zászlót az általa vezetett nemesi felkelő seregnek. Nincs benne kétség, hogy a zászló címeréhez mintául maga az eredeti címeres levél szolgált, mely a kiállítás után nyolc év múlva még bizonyára

megvolt s csak 1683-ban semmisült meg Füleken. Ki tudja, hogy a zászlón látható szakadások és lyukak nem a régi háborús küzdelmek emlékei-e? Ez a kegyeletos gonddal őrzött lobogó bizonyára jelen volt 1686-ban Budavára diadalmas bevételénél is a vitéz nógrádi nemesekkel, kik Magyarország címerének védelmében mindenkor dicsőségesen megállták helyüket, úgy amint azt zászlójuk festménye büszkén hirdette. A legendás emlékü Rákóczi háborúiban, a szécsényi országgyűlésen — s 200 év múlva annak emlékűnnepélyén, — valamint a napoleoni harcokban számtalanszor meglepette a csatamezők haragos szele ezt az öreg zászlót és későbbi testvéreit, melyek most a vármegye archivumába zárva — de a további romlástól gondosan óva — elmélkednek a régi nagy időről.

A tépett foszlányaiban megmaradt, 1663 évi másik zászlón is jól kivihető a vörös paizsmező; ilyen színűre festették azt jó száz év múlva 1797-ben is, — az 1797. évi teljesen megegyezik az 1663-ikival. A vitéz még itt szembe néz, nem pedig oldalt fordul, mint a későbbi címereken, továbbá a vitéz ballába itt láthatatlan az ország címeres vértjétől, míg a későbbiekben — más beállítás folytán — mindkét lába látható, melyeket ujabban sarkantyúval láttak el.

Ha felteszszük, hogy címerének megszerzése előtt is volt már vármegyénknek választott színe — amire ugyan nem tudunk történeti példát, — bizonyára azt kívánta megörökíteni címerében is. A heraldika szabályai szerint a családi szín az a két máz, amelyet a paizs mezeje és a fő címerkép mutat. A címerkép járulékaiknak s a sisaktakaróknak színe természetesen nem vehető figyelembe. Természetes színnél az ahhoz legközelebb álló heraldikai színt vesszük, pl. a természetes színű oroszlán — arany, a páncélos alak — ezüst, hacsak az arany külön jelölve nincs. Látjuk a fentebbiekből, hogy Nógrádvármegyének színe nem kék-sárga és nem is kék-fehér, hanem vörös-fehér, illetve vörös-ezüst. A vármegye hajduszemélyzetét ennek megfelelően fehér zsinórzatu vörös posztóruha illetné. A ma használt kék-sárga szín 100—120 évnél korábban aligha volt nálunk gyakorlatban. A franciák ellen felkel-

lések idején sok vármegye ilyen színnel szerepelt. (Pl. Borsodvármegyének fekete-sárga a színe a régi cimere szerint, de azért szintén kék-sárga színt használ azon odiózus színösszetétel helyett.) Ekkoriban kerül először zászlónkra is a kék paizsmező. Igaz, hogy a gácsi várban levő régebbi vármegyei cimere is kék mezőt tüntet fel, de ez hitelesség tekintetében nem mérhető össze az 1663. évi zászlóval. A gácsi festmény már a cimere levél elpusztulása utáni időkben keletkezhetett, sablonos színmintára.

Az 1663-iki zászló cimere festményén egy pár hiba is észlelhető. Nevezetesen itt a vitéz ezüst sisakja mellett levő három struccotoll nincs külön színnel jelölve, a későbbi zászlókon ezt helyesen piros-zöld színnel ábrázolták. Továbbá

Magyarországnak ovális vértbe foglalt cimere a valóságnak megfelelően a következőleg helyesbitendő: hasított pajzs, melynek jobb mezeje vörössel és ezüsttel hétszer van vágva, a baloldali vörös mezőben zöld hármashalom középsőjére helyezett arany koronából ezüst kettős kereszt emelkedik ki. A későbbi cimereken ez helyesen van festve.

Magyarország legtöbb vármegyéjének és régi városának cimere ma még nincs hitelesen megállapítva a részletekre kiterjedő pontossággal. Nógrádmegye teljesen jogszerűen és történeti alapon használja mai cimereit, erre nézve csupán a kevésbé lényeges dologban, a színezés kérdésében kívántunk más alapra helyelkedni, a történeti kutatás világánál.

Armális levelek Pozsonyvármegye levéltárában.

Közli: *Spalovszki Gyula.*

A már nagyjában kész, de nyilvánosságra még nem került „Pozsonyvármegye nemesi könyve” összeállítása közben elég számos armális levél került fölszínre, eredeti és másolat.

Ezeket most a levéltárban összerendezve őrizzük.

Az eredetiek nagy részéről meg nem mondható, hogyan kerültek a levéltárba; némelyet a hatóság vett el jogtalan birtokosától, néha azért, mert hamisnak találta; másokat letétül kapott a levéltár. Ezeknél a származást megjelöljük. A többi különböző helyekről került elő, többnyire véletlenül.

A másolatok részben a nemesi vizsgálatok során, részben a nemességvitató perekben, vagy nálunk hirdetésre került tanulevelekben, sőt polgári perekben és nem peres birói, meg magán iratokkal jutottak a levéltárba.

Ez alkalommal adjuk az *eredetiek* betűsoros jegyzékét, megemlítvén (teljesség okáért) azokat is, amelyek (eredetben) nem őriztetnek ugyan a pozsonyvármegyei levéltárban, de itteni közlevéltárakban találhatók. Ezeknél meg kellett elégednünk a rövid jelzéssel, ismertetésük most még nem adható.

A másolatban őrzött ilyen oklevelek ismertetésére később kerül majd a sor.

A sorrendet a szerzők nevének kezdőbetűi határozzák meg.

Aschoti. Sopron, 1625. X. 1. Szerző A. Márton. Cimer . . . zöld mezőn lovagló ifju vitéz, fekete kucsmával, jobbjában vörös lobogó, vállára vetve, baljában a kantár; oromdisz: ? foszlányok? Kihirdetve Pozsonyvm-ben (Szencz, 1629.) — Bőrhártya; a cimert föltüntető egyharmadrésznnyi sáv a pecséttel együtt az okmány egész magasságában hiányzik; lehasítva? leégetve?

Bakó. RUD.-tól. A pozsonyi társakap-talan közlevéltárában.

Barbel. Kaldi alias Barbel, l. azt.

Barlobas — de Wylchych. Prága, 1579. IV. 1. — Szerzők B. Lőrinc, fia János. Cimer haránt osztott pajzs jobb arany felében sziklán álló szerecsen íjját feszítve, a kék bal félben dombon szemben álló szarvast veszi célba;*) oromdisz: a pajzsbelivel egyező szerecsen; foszlányok: kék-arany || arany kék. — Kihirdetve Trencsénvm-ben (Trencsén, 1579). Bőrhártya, a hajlatokban valamelyest rongált.

*) Wildschütz; innen a melléknév?

Baxa. Pozsony, 1712. VI. 6. — Szerző B. Ferenc László. Cimer: tojásdad kék pajzsban hármashalmon természetes griff, jobbjában piros-zöld zászlót lobogtat, balját ragadozásra nyújtja; oromdisz: piros-fehér-kék hármashalmon, a középsőben hat sugárú arany csillag; foszlányok: kék-arany ezüst-vörös. Kihirdetve Vasvmben (Szombathely, 1713). — Bőrhártya, pecsét fatokban.

Beber Anna, Hochart-né, I. emezt.

Bede. RUD.-tól, a pozsonyi társ-káptalan közlevéltárában.

Belusics. VI. KÁR.-tól, a pozsonyi társ-káptalan közlevéltárában.

Bersavich. Bécs, 1700. II. 18. — Szerzők: B. István, neje *Molnár* Magdolna, fia László, leánya Mária (e statu ignobili). — Cimer: kék pajzsban, zöld mezőn vágató lovon, vörös ruhás magyar vitéz, jobbjában magasra emelt kardot tart; baljában a kantár-ormodisz: fekete sas-szárnyak között kardot emelő, vörös ruhás könyöklő jobbkar; foszlányok: kék-arany vörös-ezüst. Kihirdetve Pozsonyvmbe (Somorja, 1700. IV. 26). — Bőrhártya, fatokos pecsét.

Blahaczko, Takács-né, I. emezt.

Blazycz. Bécs, 16?? (II. FERD) VII. 18. Szerzők: B. Márton, fiai (vagy testvérei? „ipsius filios carnales et uterinos”) János, György (e statu ignobili). Cimer: kék pajzsban zöld mezőből emelkedő sziklán álló, csőrében kalászt tartó fehér galamb; oromdisz: a pajzsbelivel egyező galamb; foszlányok: kék-vörös fehér-zöld. — Kihirdetve: a záradék elmosódott, nem olvasható. — Bőrhártya; helyenkint valamely edző szertől átrághva.

Bognár Katalin, Erős-né, I. emezt.

Coron Anna, Francisci-né, I. emezt.

Cukás. Pozsony, 1712. VII. 14. — Szerzők: Cs. István, neje *Márffy* Mária, fia István, leányai Anna, Éva és veje *Lőb* Krisztián (e statu ignobili). Cimer: kék pajzsban zöld mezőn vörös magyarba öltözött férfi (vir oeconomus) jobbjában három buzakalászt, baljában szőlőfürtöt tart; oromdisz: daru, jobb karmában golyóval; foszlányok: kék-arany ezüst-vörös. — Kihirdetve: Pozsonyvmbe (Bazin, 1712. XI. 7). Bőrhártya, kettős pecsét fatokban; mintegy 2 sor a középhajlaton kiégetve.

Daby János. LEOP.-tól, a pozsonyi társ-káptalan közlevéltárában.

Deanovics Mária, Kharttné, I. emezt.

Domokos — *de Wasaruth.* Mihály, I. Nagy de Nadaslak alatt.

Dujardin (Du Jardin). LEOP.-tól, a pozsonyi társ-káptalan közlevéltárában.

ab Engelstein Salome, Schweidlerné, I. emezt.

Eperjesi. Bécs, 1627. IX. 19. — Szerzők: E. András, neje *Grintler* (in) Borbála és fia Márton. Cimer: kék pajzsban zöld mezőn, alján folyóval övezett szikla csucsán, fehér Pegasus; a szikla oldalából forrás szökken föl s vizét a folyóba ontja; oromdisz: arany griff növekvőn, jobbjában Mercur-pálcát emel, balja ragadozásra nyújtva; foszlány: kék-arany vörös-ezüst. Kihirdetve Pozsonyvmbe (Somorja, 1630. feria secunda proxima post Dnicam Quasimodo). — Bőrhártya; pecsét hiányzik. A szegélyeket stilizált virágok közt zenélő szereket és alakokat ábrázoló színes művészi rajzok díszítik. A nevek vakart helyre elütő arany festékekkel és betüvetéssel vannak berajzolva, ami az okmányt gyanússá teszi. Mivel sem a kihirdetési záradék nem tünteti fel a tulajdonos nevét, sem a vonatkozó évről közgyűlési jegyzőkönyv nincs, eddig nem sikerült a kérdést eldönteni, vajjon nem volt-e az okirat eredetileg más névre kiállítva s a név nincs-e belehamisítva? A vizsgálatok idején 1756. bizonyos cseklészi Eperjesi mutatta be, de a vizsgáló küldöttség elköszönt „eo, quod in Cognominibus rasura appareat.”

Erős. Bécs, 1682. III. 25. — Szerzők: E. Jakab (ab antiquo jam nobilis), neje *Bognár* Katalin, fia Mihály. Cimer: kék pajzsban zöld mezőn kiterjesztett szárnyu, aranycsőrű és karmu fekete sas áll; oromdisz: kettős farkú arany oroszlán, növekvőn, jobbjában kivont kardot vágásra emel, balja ragadozásra nyújtva; foszlány: kék-arany vörös-ezüst. Kihirdetve Pozsonyvmbe (Somorja, 1682). — Bőrhártya.

Fabianics — *de Zisek.* Nikolsburg (vár), 1625. VI. 15. — Szerzők: F. Péter, testvérei Mátyás, János, György, nőtestvérei Katalin, Luca (e statu ignobili). Cimer: fehér pajzsban zöld mezőn, vörös ujjasba öltözött, darutollas fekete főveget viselő, sárga csizmás ifjú vitéz,